

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Kamil Gregor

**Výzkum dopadu vojenského převratu v roce
1980 na volební chování v Turecku pomocí
faktorové analýzy volebních výsledků**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Karel Kouba, M.A.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. března 2010

Obsah

Úvod	4
1. Vývoj stranického systému Turecka v letech 1961–1999.....	7
1.1. Turecký stranický systém v letech 1961–1980.....	7
1.2. Vojenské intermezzo v letech 1980–1987.....	13
1.3. Turecký stranický systém v letech 1987–1999.....	16
2. Teorie kritických voleb a její využití v případě Turecka.....	21
3. Metodologie výzkumu a použitá data	29
3.1. Použitá data	29
3.2. Složení stranických táborů	30
3.3. Princip faktorové analýzy	33
3.4. Ověřování užitečnosti výsledků faktorové analýzy	36
3.5. Uplatnění faktorové analýzy při výzkumu volební geografie.....	38
4. Interpretace výsledků faktorové analýzy.....	44
4.1. Stranický tábor levice	44
4.2. Stranický tábor pravice.....	48
4.3. Stranický tábor nacionalismu a stranický tábor islamismu	51
4.4. Stanovení platnosti prověřovaných hypotéz.....	54
Závěr	58
Seznam zdrojů.....	61
Seznam příloh	68
Seznam zkratk.....	80
Abstrakt	83

Úvod

Vojenský převrat v roce 1980 bývá považován za vůbec nejtvrdší zásah armády do politického systému v dějinách Turecké republiky. Ve snaze zabránit budoucímu opakování hluboké politické krize ze 70. let, která byla důvodem vojenského převratu, se turecká armáda pokusila vytvořit pomocí ústavního a volebního inženýrství zcela nový politický systém. Součástí tohoto projektu bylo i zrušení všech politických stran a zákaz jejich budoucího obnovení. V důsledku toho došlo po obnovení svobodné stranické soutěže k úplné obměně celého stranického systému.

Mezi odborníky nepanuje shoda ohledně úspěšnosti těchto pokusů o umělou změnu tureckého volebního chování. Část z nich považuje vojenský převrat z roku 1980 za klíčový zlom ve vývoji volebního chování v Turecku. Razantní přerušení přirozeného vývoje politických stran podle jejich názoru vedlo k vysoké míře voličské volatility, která byla důsledkem oslabení identifikace voličů s politickými stranami. Podle některých odborníků ovšem docházelo k zásadní proměně volebního chování již na přelomu 60. a 70. let, a to v důsledku rychlého hospodářského rozvoje a modernizace Turecka. Vojenský převrat z roku 1980 představoval v rámci tohoto procesu pouze zdánlivý předěl. Jiní odborníci toto tvrzení odmítají s poukazem na slabé ukotvení tureckých politických stran ve společnosti. Podle jejich názoru byly pro vývoj volebního chování v Turecku určující především osobní konflikty stranických vůdců a aktuální politické události před každými volbami.

Vedl tedy skutečně vojenský převrat z roku 1980 k zásadní změně volebního chování v Turecku či nikoli? Cílem této práce je pokusit se poskytnout na tuto otázku objektivní odpověď založenou na kvantitativním výzkumu. Teoretickým pozadím této práce je teorie kritických voleb (*theory of critical elections, realignment theory*), podle níž lze volby v demokratické zemi zpravidla rozdělit do několika volebních epoch (*electoral epochs, voting epochs*), tedy období relativně stabilního volebního chování, oddělených takzvanými kritickými volbami (*critical elections*), při nichž se volební chování výrazně změní. Na základě dosavadního výzkumu volebního chování v Turecku lze za použití teorie kritických voleb odvodit tři navzájem si konkurující hypotézy:

1. *Hypotéza kritických voleb.* Vojenský převrat z roku 1980 vedl k zásadní změně volebního chování v Turecku, která se projevila výskytem takzvaných kritických voleb bezprostředně po obnovení svobodné soutěže politických stran.
2. *Hypotéza voličského přeskupení.* Vojenský převrat z roku 1980 neměl na volební chování v Turecku žádný větší vliv. K zásadní proměně tureckého volebního chování došlo již před rokem 1980 v důsledku rychlé hospodářské modernizace Turecka. Tato změna se neprojevila kritickými volbami, ale naopak postupným procesem voličského přeskupení (*electoral realignment, voting realignment*), které probíhalo v delším časovém období.
3. *Situační hypotéza.* Ve volebním chování v Turecku neexistovaly ve sledovaném období žádné dlouhodobé trendy, protože výsledky voleb byly určovány především aktuálními politickými událostmi před volbami. Okamžitý politický kontext byl vždy jedinečný, takže k výrazným změnám volebního chování docházelo při každých volbách.

Kvantitativní výzkum volebního chování může být prováděn v zásadě dvěma způsoby. Zatímco kompoziční přístup (*compositional approach*) spočívá ve sběru informací o reprezentativním vzorku voličů, kontextuální přístup (*contextual approach*) je založen zejména na srovnávání volebních výsledků politických stran a demografických znaků celé voličské populace ve velkém množství geografických jednotek. Velkou výhodou druhého přístupu je možnost zkoumat i části světa, kde výzkumník nemá možnost sběru dat o jednotlivých voličích, stejně jako historická období, kdy takový sběr ještě nebyl prováděn.¹ To platí i pro Turecko ve sledovaném období. Výzkum volebního chování v této práci proto spočívá ve sledování stability volební geografie tureckých politických stran.

Použitou metodou je T-faktorová analýza (*T-mode factor analysis*) výsledků voleb do tureckého parlamentu, které se konaly v letech 1961–1999, s výjimkou

---

¹ JOHNSTON, Ron. J. – PATTIE, Charles J. – JOHNSTON, Robin C.: *The role of ecological analysis in electoral geography: The changing pattern of Labour voting in Great Britain 1983–1987.* Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, 70, 1988, č. 3, s. 307–309.

polosvobodných voleb v roce 1983.² Toto časové období je záměrně značně široké, aby bylo možné identifikovat případné dlouhodobé trendy ve volebním chování. Použitými daty jsou volební výsledky politických stran na úrovni 67 tureckých provincií (*il*, množné číslo *iller*) získané z archivu Tureckého statistického úřadu (*Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı*). Politické strany jsou pro účely faktorové analýzy sloučeny do stranických táborů na základě jejich ideologické podobnosti.

Tato práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola obsahuje stručný popis vývoje stranického systému v Turecku ve sledovaném období. Je určena především pro čtenáře, který není obeznámen s moderními politickými dějinami Turecké republiky. Druhá kapitola představuje teorii kritických voleb a shrnuje dosavadní odbornou debatu o dopadech vojenského převratu v roce 1980 na turecké volební chování, z níž jsou odvozeny prověřované hypotézy. Třetí kapitola popisuje princip faktorové analýzy, způsob interpretace jejích výsledků a příklady využití této metody ve výzkumu volebního chování. Ve čtvrté kapitole jsou podrobně rozebrány výsledky faktorové analýzy a stanovena platnost prověřovaných hypotéz.

Odborná literatura týkající se vývoje tureckého volebního chování je bohatá a dobře dostupná, a to i v anglickém jazyce. Především starší studie bývají ovšem metodologicky poměrně chudé a často se omezují jen na prostý popis politických jevů bez jejich zasazení do teoretického rámce. Obvykle jde o případové studie jednotlivých voleb, které se ve větší či menší míře pokouší o jejich srovnání s předchozími volbami. Přínosné studie nicméně obsahuje zejména sborník *Politics, parties, and elections in Turkey*, který editovali Sabri Sayarı a Yılmaz Esmer. Celou řadu kvalitních článků lze najít i v politologickém časopise *Turkish Studies*.

Po roce 1980 byla publikována i řada studií hodnotících rozsah a povahu dopadů zkoumaného vojenského převratu na jednotlivé složky tureckého politického systému. Zřejmě nejucelenější takovou publikací je sborník *State, democracy and the military. Turkey in the 1980s* editovaný Metinem Heperem a Ahmetem Evinem. Tito autoři připravili i kvalitní a přínosný sborník *Politics in the Third Turkish Republic*. Vztahům mezi tureckou armádou a civilní společností se dále věnuje publikace *Turkish politics and the military*, kterou editoval William Hale.

---

² V letech 1961–1982, kdy byl turecký parlament dvoukomorový, jsou zkoumány výsledky voleb do dolní komory.

1. Vývoj stranického systému Turecka v letech 1961–1999

1.1. Turecký stranický systém v letech 1961–1980

Do roku 1960 dominovaly tureckému stranickému systému dvě politické strany: Republikánská lidová strana (*Cumhuriyet Halk Partisi* – CHP), která byla státostranou autoritářského režimu z let 1923–1946, a Demokratická strana (*Demokrat Parti* – DP), jejíž činnost byla povolena v roce 1946 v rámci postupné politické liberalizace Turecka. Původně se počítalo s tím, že CHP zůstane u moci a DP bude plnit funkci loajální opozice. Masová podpora obyvatel, kteří dostali možnost vyjádřit svoji nespokojenost s režimem CHP volbou alternativní strany, však umožnila DP vládnout po celá 50. léta. Představitelé DP nicméně projevovali stále zřetelnější sklony k autoritářství, což nakonec vedlo armádu, tradičně vnímanou jako ochránce turecké demokracie, k vojenskému převratu v roce 1960. DP byla zakázána, většina jejích členů ale přešla do nově založené Strany spravedlnosti (*Adalet Partisi* – AP).³

Turecký stranický systém 50. let bývá v odborné literatuře obvykle popisován pomocí schématu centrum – periferie, které v roce 1973 vypracoval Şerif Mardin na základě teorie štěpení Steina Rokkana a Seymoura M. Lipseta. Podle Ş. Mardina bylo mocenské centrum reprezentováno stranou CHP. Tato strana prováděla pod dojmem porážky Osmanské říše v první světové válce dlouhodobý program radikální hospodářské a politické modernizace Turecka. V politické rovině byl tento projekt založen zejména na postupném zavádění moderních politických institucí a právního řádu podle evropského vzoru. Po druhé světové válce docházelo k postupnému rozebírání autoritářských prvků politického systému, což zahrnovalo i povolení opoziční strany a pravidelné konání svobodných voleb.⁴

I ve vícestranickém systému zastupovala CHP společenské skupiny, o něž se opírala během svého autoritářského vládnutí. Její elektorát byl tvořen jednak

---

³ KARPAT, Kemal H.: *Military interventions: Army-civilian relations in Turkey before and after 1980*. In: HEPER, Metin – EVIN, Ahmet (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*. Berlín – New York, Walter de Gruyter 1988, s. 144–147.

⁴ MARDIN, Şerif: *Center-periphery relations: A key to Turkish politics?* *Daedalus*, 102, 1973, č. 1, s. 169–190.

vojenskými a úřednickými elitami a městskými středními vrstvami z rozvinutých oblastí západního Turecka a jednak drobnými rolníky z jihu a východu Anatólie, kteří byli existenčně závislí na velkostatkářích napojených na CHP.⁵ Tyto skupiny voličů však nebyly dostatečně početné, aby dokázaly zajistit vítězství CHP ve svobodných volbách. Po drtivé volební porážce v roce 1965 nastoupil do čela strany Bülent Ecevit.⁶ CHP pod jeho vedením radikálně změnila svůj ideologický profil a pokusila se proměnit v moderní sociálně demokratickou stranu západoevropského typu. Nová rétorika vedla ke ztrátě části původních voličů, dokázala ale zaujmout masy dělníků z velkých měst. CHP si tak dokázala udržet postavení jedné ze dvou hlavních politických stran i v 60. a 70. letech.⁷

Zájmy mocenské periferie zastupovaly podle Ş. Mardina strany DP a AP. Širokou a nesourodou skupinu jejich voličů spojovala především opozice vůči modernizačnímu projektu CHP. Ačkoli DP ani AP nezpochybňovaly samotnou potřebu modernizace Turecka, dokázaly účinně apelovat na množství voličů, které modernizační proces negativně postihl a kteří byli v době autoritářského režimu CHP vyloučeni z podílu na moci. Obě strany se například vymezovaly vůči radikálnímu sekularismu CHP a úspěšně mobilizovaly voliče pomocí náboženské rétoriky.⁸

Politický program AP byl ideologicky poměrně nejednotný. Obsahoval množství těžko slučitelných a někdy i zcela protichůdných prvků a vykazoval poměrně malou kontinuitu v čase, což bylo ostatně typické pro většinu tureckých politických stran. AP například prosazovala liberalizaci ekonomiky a privatizaci rozsáhlého státního majetku, ve vládních koalicích ale sama prováděla politiku založenou na zásadách státu do chodu hospodářství. Všeobecně bývá ovšem

---

⁵ Geografické regiony Turecka viz v příloze 1.

⁶ TACHAU, Frank: *Bülent Ecevit: From idealist to pragmatist*. In: HEPER, Metin – SAYARI, Sabri (edd.): *Political leaders and democracy in Turkey*. Lanham – Oxford, Lexington Books 2002, s. 107–127.

⁷ TURAN, İler: *Old soldiers never die: The Republican People's Party of Turkey*. *South European Society and Politics*, 11, 2006, č. 3–4, s. 560, AYATA, Sencer – AYATA, Ayşe-Güneş: *The center-left parties in Turkey*. *Turkish Studies*, 8, 2007, č. 2, s. 212–213.

⁸ SAYARI, Sabri: *The changing party system*. In: SAYARI, Sabri – ESMER, Yılmaz (edd.): *Politics, parties, and elections in Turkey*. Boulder – Londýn, Lynne Rienner Publishers 2002, s. 11.

považována za pravostředovou stranu reprezentující zejména zájmy střední třídy a velkých průmyslových podniků.⁹

V průběhu 60. a 70. let počet relevantních politických stran narůstal (viz tabulku 1 a obrázek 1). Turecký stranický systém je proto označován za umírněný pluralismus, který se v průběhu 70. let změnil v důsledku rostoucí fragmentace a polarizace na pluralismus polarizovaný.¹⁰

	1961	1965	1969	1973	1977	1987	1991	1995	1999
CHP/SHP	36,74	28,75	27,37	33,29	41,39	24,74	20,75	10,71	8,71
DSP						8,53	10,75	14,64	22,19
AP	34,80	52,87	46,55	29,82	36,89				
ANAP						36,31	24,01	19,65	13,22
DYP						19,14	27,03	19,18	12,01
CKMP	13,96	2,24							
MHP/MÇP			3,03	3,38	6,42	2,93		8,18	17,98
MSP				11,80	8,57				
RP/FP						7,16	16,88	21,38	15,41
HADEP								4,17	4,75
ostatní strany	13,69	12,95	17,43	18,91	4,24	0,82	0,45	0,48	4,86
nezávislí kandidáti	0,81	3,19	5,62	2,80	2,49	0,37	0,13	1,61	0,87
volební účast ¹¹	81,42	71,26	64,35	66,82	72,42	93,28	83,92	85,20	87,09

Tabulka 1: Výsledky voleb do tureckého parlamentu v letech 1961–1999¹²

Fragmentace stranického systému měla několik příčin. Armáda se po vojenském převratu v roce 1960 snažila podpořit pestrost politických stran, aby bylo napříště

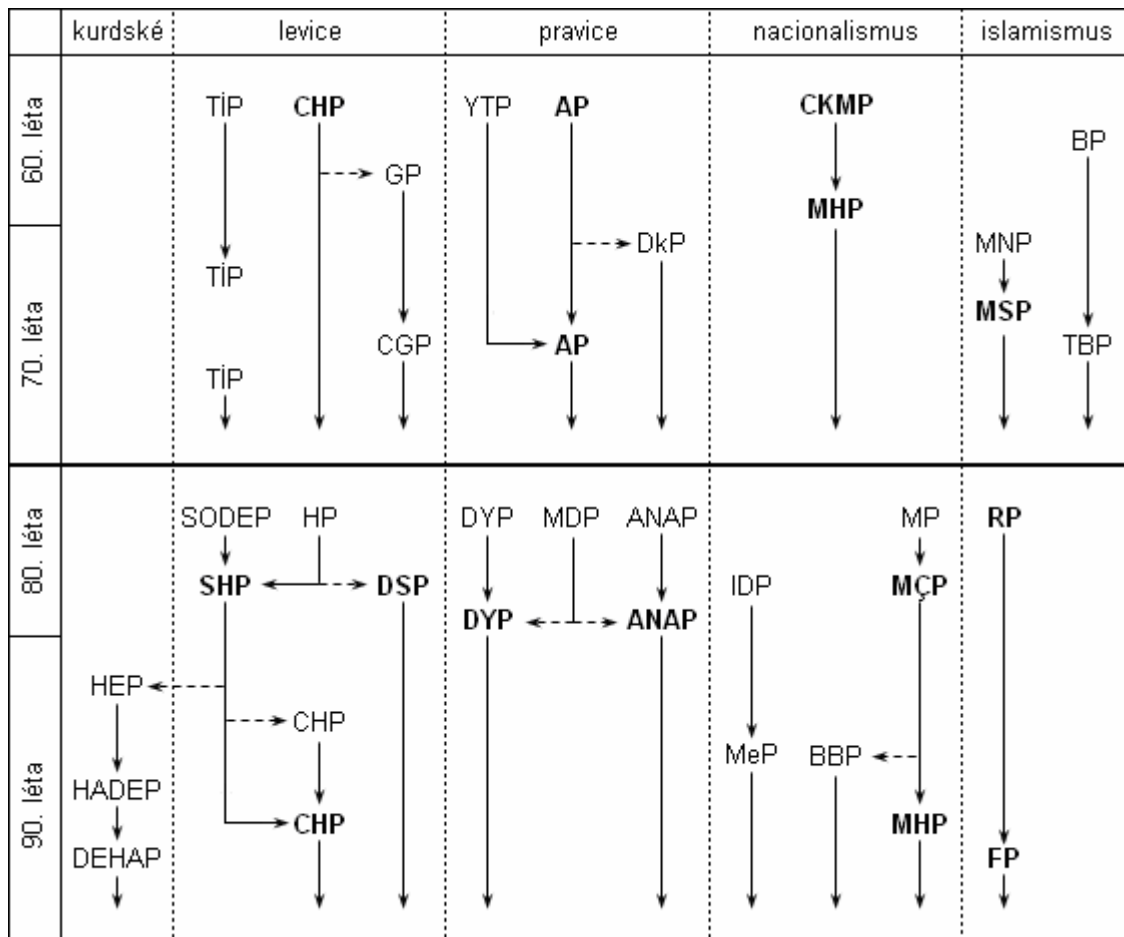
⁹ LEVÍ, Avner: *The Justice Party, 1961–1980*. In: HEPER, Metin – LANDAU, Jacob M. (edd.): *Political parties and democracy in Turkey*. Londýn – New York, I. B. Tauris 1991, s. 140–146.

¹⁰ TURAN, İlter: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey*. In: HEPER, M. – EVIN, A. (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*, s. 85–88, SAYARÍ, Sabri: *Political parties, party systems, and economic reforms: The Turkish case*. Studies in Comparative International Development, 31, 1996, č. 4, s. 32.

¹¹ V roce 1982 byla zavedena povinná volební účast, která však nebyla nijak přísně vynucována. TURAN, İlter: *Evolution of the electoral process*. In: HEPER, Metin – EVIN, Ahmet (edd.): *Politics in the Third Turkish Republic*. Boulder – San Francisco – Oxford, Westview Press 1994, s. 50.

¹² Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

zabráněno přílišné koncentraci moci v rukou jediné strany. Díky politické liberalizaci mohly vzniknout nové politické strany, které by dříve nebyly tolerovány: marxistické, nacionalistické a islamistické. Nový vysoce poměrný volební systém umožnil získat koaliční potenciál i velmi malým stranám, což vedlo k nutnosti sestavovat koaliční vlády.¹³

Obrázek 1: Vývoj tureckého stranického systému v letech 1960–2000¹⁴

Mezi tyto nové politické strany patřila krajně pravicová Strana národního hnutí (*Milliyetçi Hareket Partisi – MHP*). Navazovala na Republikánskou rolnickou národní

¹³ HALE, William: *The role of electoral system in Turkish politics*. International Journal of Middle East Studies, 11, 1980, č. 3, s. 402–410.

¹⁴ Plné šipky označují institucionální kontinuitu politických stran. Přerušované šipky symbolizují přesuny poslanců mezi stranami. Tučně vyznačené strany jsou zahrnuty do faktorové analýzy. Zdroj: autor.

stranu (*Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi* – CKMP), která vznikla v roce 1960 sloučením několika nacionalistických a fašistických hnutí. Po volební porážce v roce 1965 došlo k přejmenování strany na MHP. Nové vedení zbavilo program strany prvků fašistického korporativismu a vypracovalo novou ideologii spojující nacionalistickou a islamistickou rétoriku.¹⁵ MHP mobilizovala svoje voliče zejména varováním proti nebezpečí komunistické revoluce v Turecku. Kromě boje s levicí jí ovšem chyběla silná témata, takže v 70. letech zůstávala spíše okrajovou stranou.¹⁶

Politická liberalizace v 60. letech umožnila i vznik islamistických politických stran. Strana národního řádu (*Millî Nizam Partisi* – MNP) byla založena v roce 1970, již následující rok ji ovšem ústavní soud zrušil pro rozpor se sekulárním charakterem tureckého státu. Vzápětí však byla založena nástupnická Strana národní spásy (*Millî Selamet Partisi* – MSP). MSP získávala své voliče především důrazem na tradiční morální hodnoty sunnitského islámu a napojením na množství náboženských sekt a řádů.¹⁷

Vedle vzniku nových politických stran byly hlavní příčinou fragmentace tureckého stranického systému časté zásahy armády a ústavního soudu do jeho přirozeného vývoje. Zákazy politických stran neponechaly voličům dostatek času, aby se s jednotlivými stranami silněji identifikovali. Slabé ukotvení stran ve společnosti neumožňovalo jejich proměnu z kádrových stran na moderní masové strany západoevropského typu. Turecké strany byly proto obvykle ovládány úzkou skupinou vysokých funkcionářů v čele s charismatickým vůdcem a od poslanců se vyžadovala naprostá poslušnost a názorová jednota. Protože pestrost názorů byla nepřípustná a vnitrostranická demokracie fakticky neexistovala, jediným způsobem vyjádření nesouhlasu byl mnohdy pouze odchod ze strany.¹⁸

---

¹⁵ ARIKAN, E. Burak: *Turkish ultra-nationalists under review: A study of the Nationalist Action Party*. Nations and Nationalism, 8, 2002, č. 1, s. 358.

¹⁶ ÇINAR, Alev – ARIKAN, Buran: *The Nationalist Action Party: Representing the state, the nation or the nationalists?* In: RUBIN, Barry – HEPER, Metin (edd.): *Political parties in Turkey*. Frank Cass, Londýn – Portland 2002, s. 26–28.

¹⁷ ÖNIŞ, Ziya: *The political economy of islamic resurgence in Turkey: The rise of the Welfare Party in perspective*. Third World Quarterly, 18, 1997, č. 4, s. 2, YAVUZ, M. Hakan: *Islamic political identity in Turkey*. Oxford – New York, Oxford University Press 2003, s. 141–144.

¹⁸ TURAN, İ.: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey*, s. 64–65.

Štěpením parlamentních stran vznikla Strana důvěry (*Güven Partisi* – GP), později Republikánská strana důvěry (*Cumhuriyetçi Güven Partisi* – CGP), a Demokratická strana (*Demokratik Parti* – DKP). Mezi další strany, které v 60. a 70. letech získaly parlamentní zastoupení, patřila i Strana nového Turecka (*Yeni Türkiye Partisi* – YTP), Strana tureckých pracujících (*Türkiye İşçi Partisi* – TİP) a Strana jednoty (*Birlik Partisi* – BP), později Strana turecké jednoty (*Türkiye Birlik Partisi* – TBP). YTP se podobně jako AP hlásila k odkazu zrušené DP, na rozdíl od AP ale zůstala okrajovou politickou silou. TİP byla radikálně marxistickou stranou. V roce 1971 ji zrušil ústavní soud, později však došlo k jejímu obnovení.¹⁹ TBP se neúspěšně pokusila apelovat na Alevity, příslušníky náboženské sekty patřící k ší'itskému islámu.²⁰

Štěpení stran vedlo k postupné polarizaci stranického systému. Parlamentní politické strany se snažily co nejvíce zvětšit svoji vzájemnou ideologickou vzdálenost, aby ztížily odchod svých poslanců ke konkurenčním stranám. Tyto odstředivé tendence posílila i proměna CHP v sociálně demokratickou stranu, v jejímž důsledku se zejména AP a MHP začaly ostře vymezovat vůči levici. Jak se politický střed postupně vyprazdňoval, klesala schopnost politických stran spolupracovat. To mělo negativní vliv na akceschopnost a stabilitu vlád. Koaliční vlády byly obvykle sestavovány poměrně dlouho a byly zmítány častými spory mezi koaličními partnery. U moci se navíc obvykle udržely jen krátce.²¹

Polarizace stranického systému se postupně přenášela i na společnost. Příčinou tohoto jevu byla především značná existenční závislost politických stran na budování takzvaných klientských sítí (*client networks*). Tyto sítě byly tvořeny spřátelenými složkami občanské společnosti, jako byly odbory, zaměstnanecké organizace, různá zájmová sdružení, sympatizující média a místní notáblové, zejména velkostatkáři z jižní a východní Anatólie. Cílem klientských sítí bylo získávat finanční prostředky, šířit politický program a mobilizovat voliče. Politické strany se

---

¹⁹ TACHAU, Frank: *An overview of electoral behavior: Toward protest or consolidation of democracy?* In: SAYARI, S. – ESMER, Y. (edd.): c.d., s. 35.

²⁰ AYATA, Ayşe-Güneş – AYATA, Sencer: *Ethnic and religious bases of voting.* In: SAYARI, S. – ESMER, Y. (edd.): c.d., s. 145–148.

²¹ TURAN, İ.: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey,* s. 66–68.

snažily svoje klientské sítě systematicky rozšiřovat, a to především účelovým přerozdělováním veřejných prostředků, k nimž získaly přístup účastí ve vládních koalicích. Tato praxe postupně vedla k extrémní politizaci státní správy.²²

Ostatní politické strany byly při budování klientských sítí vnímány jako nežádoucí konkurenti. Jak rostl počet parlamentních stran, nabíral na intenzitě jejich souboj o přístup k veřejným prostředkům. To dále zvyšovalo vzájemné nepřátelství stranických vůdců. Konkurenční politické strany přitom nebylo možné zcela vyloučit z podílu na moci, protože se často jednalo o nezbytné koaliční partnery. Rozšiřování klientských sítí stále většího počtu stran vedlo k postupné politizaci celé občanské společnosti včetně složek, které předtím projevovaly pouze okrajový zájem o politiku.²³

Vedle polarizace stranického systému přispívaly k politizaci společnosti i vnější faktory. Po roce 1976 se turecká ekonomika dostala v důsledku mezinárodní energetické krize do hluboké recese. Nutnost financovat dovoz ropy pomocí zahraničních půjček vedla k rychlému růstu deficitu obchodní bilance, a to se projevilo zejména vysokou inflací. Hospodářské problémy přispěly k zostření sektářských a etnických konfliktů, což si v některých oblastech vynutilo dokonce zavedení stranného práva. Radikalizovalo se i marxistické hnutí, proti němuž se postavily různé militantní organizace krajní pravice, tvořené zejména příznivci MHP.²⁴

1.2. Vojenské intermezzo v letech 1980–1987

Hluboká a dlouhodobá hospodářská krize, nebývalá eskalace politického násilí, ale především neochota politických stran spolupracovat na řešení těchto závažných problémů nakonec vedla tureckou armádu k rozhodnutí znovu převzít politickou moc. Hlavním důvodem zásahu do politického systému byla obava vysokých vojenských

---

²² TURAN, İlter: *Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decades*. The Journal of Legislative Studies, 9, 2003, č. 2, s. 157–158.

²³ TURAN, İ.: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey*, s. 66–68.

²⁴ HALE, William: *Turkish politics and the military*. Londýn – New York, Routledge 1994, s. 215–245.

důstojníků z postupné politizace armády a jejího následného zapojení do politického boje, což by se v podstatě rovnalo vypuknutí občanské války.²⁵

Za hlavního viníka politické krize 70. let byly označeny politické strany a jejich vůdci. Zatímco předchozí zásahy armády do politického systému se omezovaly pouze na zrušení vybraných politických stran vnímaných jako ohrožení demokracie, v roce 1980 se armáda rozhodla systematicky zničit celý stranický systém a za pomoci ústavního a volebního inženýrství vytvořit stabilnější a efektivnější systém nových politických stran zcela bez návaznosti na strany předchozí. V říjnu 1981 byly všechny politické strany zrušeny a až do května 1983 nebylo povoleno zakládat strany nové. Nově zakládané politické strany nesměly používat názvy a symboly stran zrušených nebo se jen označovat za jejich nástupkyně.²⁶

Politizaci společenského života měla napříště zabránit ustanovení, která zakazovala politickým stranám vytvářet vazby s odbory, profesními organizacemi a zájmovými skupinami a získávat od nich finanční prostředky.²⁷ K rozkladu klientských sítí zrušených politických stran přispěla kromě těchto opatření i politika radikální ekonomické liberalizace, která měla ukončit hlubokou hospodářskou krizi.²⁸ Vliv státu na chod hospodářství se v 80. letech výrazně snížil, což neumožňovalo politickým stranám rozdělovat veřejné prostředky v míře obvyklé v 60. a 70. letech. Pro nové politické strany bylo proto v tomto období stále výhodnější oslovovat voliče pomocí moderních nástrojů politického marketingu.²⁹

V roce 1983 vznikly za asistence armády dvě nové politické strany: pravostředová Strana národní demokracie (*Milliyetçi Demokrasi Partisi* – MDP) a levostředová Lidová strana (*Halkçı Parti* – HP). Očekávalo se, že nacházející volby vyhraje MDP a HP bude plnit funkci konstruktivní opozice, což zaručí stabilitu a

---

²⁵ DEMIREL, Tanel: *The Turkish military's decision to intervene: 12 September 1980*. *Armed Forces and Society*, 29, 2003, č. 2, s. 260.

²⁶ TURAN, İ.: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey*, s. 73–74.

²⁷ TACHAU, F.: *An overview of electoral behavior: Toward protest or consolidation of democracy?* s. 36.

²⁸ SARACOĞLU, Rüşdü: *Liberalization of the economy*. In: HEPER, M. – EVIN, A. (edd.): *Politics in the Third Turkish Republic*, s. 63–76.

²⁹ CİZRE, Ümit: *From ruler to pariah: The life and times of the True Path Party*. In: RUBIN, B. – HEPER, M. (edd.): c.d., s. 83, AYATA, S. – AYATA, A.: *The center-left parties in Turkey*, s. 229.

akceschopnost vlád.³⁰ Fragmentaci stranického systému měla bránit úprava poměrného volebního systému, která spočívala zejména ve zmenšení velikosti volebních obvodů a v zavedení kombinace celostátní klauzule ve výši 10% a lokální klauzule ve výši Hareovy kvóty.³¹

V nadcházejících volbách v roce 1983 byla kromě MDP a HP povolena účast pouze Straně vlasti (*Anavatan Partisi* – ANAP). ANAP založil Turgut Özal, ekonom a vysoký státní úředník ze 70. let, který po roce 1980 působil ve funkci ministra financí.³² T. Özal získal značnou popularitu veřejnosti, protože se mu podařilo snížit vysokou inflaci a nastartovat hospodářský růst. V roce 1983 představil voličům moderní politický program ekonomického liberalismu, rozsáhlé privatizace státního majetku, administrativní decentralizace a zefektivnění chodu státu. V předvolební kampani dokázal zároveň obratně využívat náboženské rétoriky, proto bývá často přirovnáván k politikům americké konzervativní pravice.³³

Armáda nepředpokládala, že by kandidatura ANAP mohla výrazněji ovlivnit výsledky voleb. Vysocí vojenští důstojníci před volbami několikrát nepřímou naznačili veřejnosti, že jejich favoritem je MDP. Výsledky voleb byly ovšem velkým překvapením. Zatímco ANAP se podařilo získat více než 45% hlasů a nadpoloviční většinu mandátů, HP získala pouze 30,46% hlasů a favorizovaná MDP jen 23,27%. Vedle kvalitního programu stál za úspěchem ANAP zejména omezený výběr kandidujících stran. Pouze ANAP byla totiž voliči vnímána jako produkt občanské společnosti.³⁴ Rozsáhlý a ideologicky velmi pestrý elektorát ANAP se po obnovení svobodné stranické soutěže postupně rozměnil ve prospěch alternativních politických stran.³⁵

---

³⁰ SAYARİ, S.: *Political parties, party systems, and economic reforms: The Turkish case*, s. 33.

³¹ TURAN, İ.: *Evolution of the electoral process*, s. 49–50.

³² ACAR, Feride: *Turgut Özal: Pious agent of liberal transformation*. In: HEPER, M. – SAYARI, S. (edd.): c.d., s. 163–181.

³³ KALAYCIOĞLU, Ersin: *The Motherland Party: The challenge of institutionalization in a charismatic leader party*. In: RUBIN, B. – HEPER, M. (edd.): c.d., s. 45–47.

³⁴ ERGÜDER, Üstün: *The Motherland Party, 1983–1989*. In: HEPER, M. – LANDAU, J. (edd.): c.d., s. 152–155.

³⁵ AKGÜN, Birol: *Aspects of party system development in Turkey*. *Turkish Studies*, 2, 2001, č. 1, s. 78–79.

V roce 1987 bylo navrženo zrušení ústavního článku, který na deset let zakazoval předsedům starých politických stran účastnit se politiky. Podle ústavy bylo uspořádáno referendum, v němž se těsná většina veřejnosti vyslovila pro zrušení ústavního článku. Přestože ANAP agitovala proti jeho zrušení, těsný výsledek referenda byl interpretován jako signál vysoké obliby ANAP u veřejnosti, což vedlo T. Özala k vypsání předčasných parlamentních voleb.³⁶ ANAP v nich sice dokázala získat nadpoloviční většinu mandátů, její podpora se ale výrazně snížila ve prospěch nově kandidujících stran. T. Özal stranu opustil v roce 1989 po nástupu do prezidentského úřadu a v roce 1993 zemřel. Po odchodu charismatického vůdce se ANAP postupně zmenšila na okrajovou mimoparlamentní stranu.³⁷

1.3. Turecký stranický systém v letech 1987–1999

První plně svobodné parlamentní volby od vojenského převratu prokázaly, že snahy armády o vytvoření nového stranického systému skončily nezdarem. MDP i HP zanikly již před rokem 1987 a jejich poslanci přešli do mimoparlamentních stran podporovaných veřejností. Prakticky všechny ostatní politické strany vykazovaly vysokou míru institucionální a personální kontinuity se stranami 70. let a více či méně otevřeně se hlásily k jejich odkazu. Po referendu z roku 1987 se navíc do jejich vedení vrátili staří straničtí vůdci.³⁸

Účinkem se minula i snaha snížit fragmentaci stranického systému pomocí volebního inženýrství. Ačkoli sdružování politických stran do volebních koalic bylo zakázáno, osobnosti drobných politických stran dokázaly do parlamentu proniknout na kandidátních listinách velkých stran. Ty měly o volební spolupráci zájem, protože díky ní získávaly více voličů a snáze překonávaly volební klauzuli. Kandidáti drobných stran následně zakládali vlastní poslanecké kluby. Tímto způsobem se do parlamentu podařilo proniknout například Straně velké jednoty (*Büyük Birlik Partisi* –

---

³⁶ TACHAU, F.: *An overview of electoral behavior: Toward protest or consolidation of democracy?* s. 37.

³⁷ KALAYCIOĞLU, E.: c.d., s. 49–59.

³⁸ TURAN, İ.: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey*, s. 72–80.

BBP) či Reformní demokratické straně (*Islahatçı Demokrasi Partisi* – IDP), později přejmenované na Národní stranu (*Millet Partisi* – MeP).³⁹ Turecký stranický systém 80. a 90. let je proto klasifikován jako polarizovaný pluralismus.⁴⁰

K vysoké míře fragmentace stranického systému přispívala rovněž skutečnost, že na levici i na pravici vznikly dvojice ideologicky velmi podobných politických stran, které soupeřily o dědictví CHP, respektive AP. V levé části politického spektra šlo o Sociálně demokratickou lidovou stranu (*Sosyaldemokrat Halkçı Parti* – SHP) a Demokratickou levicovou stranu (*Demokratik Sol Parti* – DSP). SHP navazovala na Sociálně demokratickou stranu (*Sosyal Demokrasi Partisi* – SODEP) a byla tvořena především bývalými členy CHP.⁴¹ Původně se jednalo o nejsilnější levicovou stranu, v důsledku dlouhodobých vnitrostranických sporů však postupně ztrácela voliče. Když byl v roce 1992 zrušen zákaz obnovování politických stran ze 70. let, část nespokojených poslanců SHP založila vlastní politickou stranu pod názvem CHP. V roce 1995 se obě strany sloučily pod názvem CHP.⁴²

Za vznikem DSP stál B. Ecevit, bývalý předseda CHP. Založení zcela nové sociálně demokratické strany pro něj představovalo dokončení projektu ideologické proměny CHP, který zahájil v 60. letech. Ačkoli se jako jediný ze stranických vůdců 80. let snažil o rozchod s minulostí, byla to paradoxně právě jeho osoba, která voličům nejvíce připomínala politickou krizi ze 70. let. DSP byla zpočátku pouze okrajovou politickou silou obviňovanou ze zbytečného štěpení levice. Na rozdíl od SHP však neprocházela vnitřními spory, protože šlo o stranu zcela závislou na

---

³⁹ HALE, William: *Turkey's domestic political landscape: A glance at the past and the future*. The International Spectator, 34, 1999, č. 1, s. 28, ALESKEROV, Fuad – ERSEL, Hasan – SABUNCU, Yavuz: *Power and coalitional stability in the Turkish parliament, 1991–99*. Turkish Studies, 2, 2000, č. 1, s. 22.

⁴⁰ AKGÜN, B.: c.d., s. 89.

⁴¹ MANGO, Andrew: *The Social Democratic Populist Party, 1983–1989*. In: HEPER, M. – LANDAU, J. (edd.): c.d., s. 170–172.

⁴² AYATA, Ayşe-Güneş: *The Republican People's Party*. In: RUBIN, B. – HEPER, M. (edd.): c.d., s. 102–103.

popularitě charismatického vůdce. Díky tomu se jí podařilo získat během 90. let většinu levicových voličů.⁴³

Na pravici se k dědictví AP hlásila kromě ANAP také Strana pravé cesty (*Doğru Yol Partisi* – DYP). DYP postupně přejala liberální rétoriku ANAP, takže obě strany byly pro voliče téměř totožné.⁴⁴ Podobně jako ANAP ztrácela i DYP v průběhu 90. let podporu veřejnosti. Koaličním vládám DYP se totiž nedařilo řešit vleklou hospodářskou krizi, vedení strany bylo navíc obviňováno z rozsáhlé korupce.⁴⁵ Katastrofální důsledky měla ovšem především vládní spolupráce s radikálními islamisty, která zcela zničila obraz DYP jako moderní liberální strany. DYP se proto na konci 90. let zmenšila na okrajovou mimoparlamentní stranu.⁴⁶

Ačkoli si byly SHP a DSP, respektive ANAP a DYP, z ideologického hlediska velmi podobné, jejich eventuálnímu sloučení bránilo silné osobní nepřátelství stranických vůdců. Jejich rivalita komplikovala i koaliční spolupráci těchto stran, takže namísto přirozených levostředových a pravostředových koalic vznikaly v 90. letech neobvyklé koalice ideologicky vzdálených stran s obtížně slučitelnými programy. Například koalice z let 1999–2002 vedená B. Ecevitem byla složena ze sociálně demokratické DSP, silně liberální ANAP a krajně pravicové MHP. Koaliční vlády byly i v tomto období většinou nestabilní, neakceschopné a poměrně krátce trvajících.⁴⁷

Po roce 1983 vznikly i nástupkyně nacionalistických a islamistických stran. Pokračovatelkou MHP byla Konzervativní strana (*Muhafazakar Parti* – MP), později přejmenovaná na Národní stranu práce (*Milliyetçi Çalışma Partisi* – MÇP), která se v roce 1995 vrátila k původnímu názvu MHP. Řada členů MHP byla po roce 1980 vězněna za účast na politickém násilí, MHP proto v 90. letech zmírnila svoji radikální nacionalistickou rétoriku a stále větší důraz kladla na morální hodnoty sunnitského islámu. Náboženský apel pomohl MHP získat voliče v době, kdy už nemělo smysl

---

⁴³ KINIKLIOĞLU, S.: *The Democratic Left Party: Kapıkulu politics par excellence*. In: RUBIN, B. – HEPER, M. (edd.): c.d., s. 12.

⁴⁴ ACAR, Feride: *The True Path Party, 1983–1989*. In: HEPER, M. – LANDAU, J. (edd.): c.d., s. 193–197.

⁴⁵ HALE, William: *Turkey's domestic political landscape: A glance at the past and the future*, s. 31.

⁴⁶ CİZRE, Ü.: c.d., s. 93–95.

⁴⁷ BAŞKAN, Filiz: *At the crossroads of ideological divides: Cooperation between leftists and ultranationalists in Turkey*. *Turkish Studies*, 6, 2005, č. 1, s. 53–69.

varovat před komunistickým nebezpečím. K rostoucí popularitě MHP přispěla i její razantní kritika kurdských politických stran.⁴⁸

Na islamistickou MSP navazovala Strana blahobytu (*Refah Partisi* – RP). RP se zpočátku nepodílela na koaličních vládách a nebyla tedy spojena s četnými korupčními skandály, které diskreditovaly ostatní politické strany. Růst popularity RP sledovala se znepokojením zejména turecká armáda, která se obávala ohrožení sekulárního charakteru státu.⁴⁹ V roce 1995 se RP podařilo zvítězit ve volbách, její koaliční vláda byla ovšem nedlouho poté donucena k rezignaci. Stranu následně zrušil ústavní soud. Většina členů ovšem přešla do nově založené Strany ctnosti (*Fazilet Partisi* – FP) s podobným programem.⁵⁰

Zcela novými aktéry stranického systému byly v 90. letech kurdské politické strany. Příčinou politické mobilizace Kurdů byla především hospodářská zaostalost jihovýchodní Anatólie, kde se soustředila většina kurdské populace. Zatímco zbytek Turecka se rychle modernizoval, v kurdských oblastech převládaly ještě v 90. letech v podstatě feudální výrobní vztahy založené na závislosti drobných rolníků na několika málo velkostatkářích, kteří vlastnili většinu zemědělské půdy. Tito místní notáblové, kteří byli začleněni do klientských sítí parlamentních politických stran, původně zajišťovali politickou reprezentaci kurdských voličů.⁵¹

V 60. a 70. letech kritizovaly zaostalost kurdských oblastí zejména marxistické strany. Vykořisťování Kurdů tureckým státem označovaly za dobu evropského imperialismu. Nápravu spatřovaly zejména v radikální pozemkové reformě.⁵² Až počátkem 90. let mohly díky politické liberalizaci vzniknout specificky kurdské strany. I tyto strany měly silně levicový program, kromě hospodářského rozvoje kurdských oblastí požadovaly ovšem i kulturní autonomii Kurdů. Kurdské strany byly v 90. letech několikrát zakázány ústavním soudem, protože turecká ústava zakazovala zakládání politických stran na etnickém základě. První kurdskou stranou byla Lidová strana práce (*Halkın Emek Partisi* – HEP), kterou v roce 1990 založilo několik kurdských

---

⁴⁸ ÇINAR, A. – ARIKAN, B.: c.d., s. 28–34.

⁴⁹ TOPRAK, Biraz: *The state, politics and religion in Turkey*. In: HEPER, M. – EVIN, A. (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*, s. 126–130.

⁵⁰ YEŞİLADA, Birol A.: *The Virtue Party*. In: RUBIN, B. – HEPER, M. (edd.): c.d., s. 62–63.

⁵¹ GÜNEY, Aylin: *The People's Democracy Party*. In: RUBIN, B. – HEPER, M. (edd.): c.d., s. 122–123.

⁵² AYATA, S. – AYATA, A.: *The center-left parties in Turkey*, s. 220.

poslanců po odchodu z SHP. Na HEP navázala Lidová strana demokracie (*Halkın Demokrasi Partisi* – HADEP) a na ní poté Demokratická lidová strana (*Demokratik Halk Partisi* – DEHAP).⁵³

---

⁵³ GÜNEY, A.: c.d., s. 124–127.

2. Teorie kritických voleb a její využití v případě Turecka

Za zakladatele teorie kritických voleb je považován americký politolog Vladimer O. Key. Tento autor vyslovil v roce 1955 požadavek na vytvoření obecné typologie voleb a za jeden z typů navrhl takzvané kritické volby, při nichž dochází k zásadní a trvalé změně volebního chování.⁵⁴ Na V. O. Keye navázala řada odborníků, kteří se pomocí různých metod pokoušeli identifikovat jednotlivé kritické volby v historii USA. Někteří z nich došli k závěru, že ke kritickým volbám dochází v USA přibližně každých 30-35 let, což koresponduje s generační obměnou. Toto důležité zjištění poskytlo teorii kritických voleb objektivní sociologický základ.⁵⁵

Významným posunem při formování této teorie bylo její propojení s konceptem označovaným jako *normal vote*. Tento termín poprvé použil Phillip E. Converse v roce 1966.⁵⁶ Podle něj je možné u skupiny voličů, kteří sdílejí určitý demografický znak, například pohlaví, věk, etnicitu či náboženské vyznání, očekávat převládající a relativně stabilní vzor volebního chování, takzvaný *normal vote*. P. E. Converse proto navrhl studovat jednotlivé volby zejména na základě odchylek od tohoto očekávaného volebního chování.⁵⁷

Pojem *normal vote* poprvé spojil s teorií kritických voleb Angus Campbell, který v roce 1966 navázal na původní záměr V. O. Keye a vypracoval obecnou typologii voleb.⁵⁸ Vedle kritických voleb v ní byly zahrnuty i takzvané udržovací volby (*maintaining elections*), při nichž se volební chování výrazně nemění.⁵⁹ Většinu voleb

---

⁵⁴ KEY, Vladimer O.: *A theory of critical elections*. The Journal of Politics, 17, 1955, č. 1, s. 3–4

⁵⁵ JOHNSTON, Ron J.: *The changing geography of voting in the United States: 1946–1980*. Transactions of the Institute of British Geographers, 7, 1982, č. 2, s. 203.

⁵⁶ TAYLOR, Peter J.: *Factor analysis in geographical research*. In: BENNETT, Robert J.: *European progress in spatial analysis*. Londýn, Pion Limited 1981, s. 260.

⁵⁷ CONVERSE, Phillip E.: *The concept of a normal vote*. In: CAMPBELL, Angus – CONVERSE, Phillip E. – MILLER, Warren E. – STOKES, Donald E. (edd.): *Elections and the political order*. New York, John Wiley 1966, s. 9–39.

⁵⁸ JOHNSTON, R.: c.d., s. 188.

⁵⁹ CAMPBELL, Angus: *A classification of the presidential elections*. In: CAMPBELL, A. – CONVERSE, P. – MILLER, W. – STOKES, D. (edd.): c.d., s. 63–77.

v demokratických zemích je možné zařadit právě do této kategorie, zatímco kritické volby jsou poměrně vzácné. Někteří odborníci proto začali o sekvencích udržovacích voleb hovořit jako o volebních epochách, v jejichž průběhu pozorujeme relativně stabilní vzor volebního chování označovaný jako *normal vote*.⁶⁰

Při přechodu mezi jednotlivými epochami se volební chování výrazně mění. Tyto změny mohou mít celou řadu příčin: ideologické proměny politických stran, přítomnost nových charismatických osobností, rozšiřování volebního práva, změny v sociální a ekonomické struktuře elektorátu či reformy volebního systému nebo pravidel financování politických stran. V. O. Key původně předpokládal, že se koncept kritických voleb stane součástí obecnější typologie voleb, v jeho pojetí proto dochází k zásadní změně volebního chování v jediných volbách. K této změně může ovšem dojít i v průběhu delšího časové úseku, který je označován jako období voličského přeskupení (*electoral realignment, voting realignment*). Teorie kritických voleb je proto známá i pod názvem *realignment theory*.⁶¹

Počátky teorie kritických voleb jsou spojeny zejména s USA, protože americký stranický systém představuje velmi vhodný případ pro studium dlouhodobého vývoje volebního chování. Tradice pravidelného konání svobodných voleb je zde velmi dlouhá, navíc jde o zemi se systémem dvou politických stran, takže odborníkům obvykle stačí analyzovat pouze jednu politickou stranu a získají dobrý obrázek o celkovém volebním chování, protože výsledky pro druhou politickou stranu bývají zrcadlově opačné. Teorie kritických voleb byla nicméně aplikována i na řadu dalších vyspělých zemí, mezi něž patří Velká Británie, Kanada, Austrálie a Nový Zéland, ale i na země třetího světa jako je Ghana.⁶²

---

⁶⁰ WATREL, Robert H. – FOUBERG, Erin H.: *Presidential voting regions of the Northern Great Plains: No need for an East and West Dakota*. Great Plains Research, 10, 200, č. 1, s. 197–198.

⁶¹ ROSENOF, Theodore: *Realignment: The theory that changed the way we think about American politics*. Lanham, Rowman and Littlefield Publishers 2003, s. xii–xvi.

⁶² BLAKE, Donald E.: *1896 and all that: Critical elections in Canada*. Canadian Journal of Political Science, 12, 1979, č. 2, s. 259–279, OSEI-KWAME, Peter – TAYLOR, Peter J.: *A politics of failure: The political geography of Ghanaian elections, 1954–1979*. Annals of the Association of American Geographers, 74, 1984, č. 4, s. 574–589, LEITHNER, Christian: *Of time and partisan stability revisited: Australia and New Zealand 1905–90*. American Journal of Political Science, 4, 1997, č. 4, s.

S teorií kritických voleb je poměrně úzce spojena faktorová analýza, a to zejména zásluhou Petera J. Taylora a J. Clarka Archera. Tato metoda totiž dokáže velmi účinně operacionalizovat pojmy jako volební epocha, kritické volby a voličské přeskupení. Mnoho odborníků se proto na teorii kritických voleb odkazuje při interpretaci výsledků faktorové analýzy.⁶³ Tato metoda na druhou stranu napomohla dalšímu rozvoji teorie kritických voleb, protože s její pomocí lze objektivně zachytit a snadno zobrazit dlouhodobé trendy ve vývoji volebního chování.⁶⁴

Je třeba si uvědomit, že teorie kritických voleb má převážně popisný charakter. Její vysvětlovací síla je omezená, protože tato teorie není sama o sobě schopna poskytnout odpověď na otázku, proč dochází k pozorovaným změnám volebního chování. Jedná se ovšem o velmi užitečný teoretický nástroj, díky němuž je možné vhodně konceptualizovat samotný pojem volební chování a usnadnit tak jeho výzkum.

Na teorii kritických voleb se odkazuje několik odborníků zabývajících se volebním chováním v Turecku, obvykle jde ovšem pouze o kusé poznámky.⁶⁵ Dosud neexistuje ucelená studie, která by aplikovala tuto teorii na Turecko a byla srovnatelná s rozsáhlými výzkumy volebního chování v USA. Turecko je přitom z hlediska vývoje volebního chování velmi zajímavým případem. Jde totiž o zemi s poměrně dlouhou tradicí svobodných voleb, kde však nedošlo k „zamrznutí“ vývoje stranických systémů, jako tomu bylo v řadě západoevropských zemí. Turecko je navíc neobvyklé častými zásahy armády do politického systému.

1104–1127, EVANS, Geoffrey – NORRIS, Pippa (edd.): *Critical elections. British parties and voters in long-term perspective*. Londýn – Thousand Oaks – New Delhi, Sage Publications 1999, 355 s.

⁶³ TAYLOR, P.: c.d., s. 251–260.

⁶⁴ Tomuto tématu se podrobněji věnuje podkapitola 3.5.

⁶⁵ ÖZBUDUN, Ergun – TACHAU, Frank: *Social change and electoral behavior in Turkey: Toward a 'critical realignment'?* International Journal of Middle East Studies, 6, 1975, č. 4, s. 460–480, ÇARKOĞLU, Ali – AVCI, Gemze: *An analysis of the electorate from a geographical perspective*. In: SAYARI, S. – ESMER, Y. (edd.): c.d., s. 115–137, YEŞİLADA, Birol A.: *Realignment and party adaptation: The case of the Refah and Fazilet Parties*. In: SAYARI, S. – ESMER, Y. (edd.): c.d., s. 157–178.

Zejména starší výzkumy tureckého volebního chování jsou v mnoha případech převážně popisné a chybí jim zasazení do širšího teoretického rámce.⁶⁶ Volební chování v Turecku bývá vysvětlováno především pomocí teorie štěpení S. Rokkana a S. Lipseta.⁶⁷ Mnozí odborníci ovšem poukazují na skutečnost, že tato teorie byla původně vytvořena pro vysvětlení vzniku politických stran v západní Evropě a její aplikace na Turecko není oprávněná. Kromě toho namítají, že teorie štěpení nedokáže uspokojivě vysvětlit stále složitější vývoj tureckého stranického systému po roce 1980. Tito autoři buď vytváří na různá alternativní štěpení či dimenze politické soutěže charakteristické pouze pro Turecko⁶⁸, nebo se pokouší vysvětlit různé dílčí aspekty tureckého volebního chování pomocí jiných teorií jako je teorie identit (*identity politics theory*)⁶⁹ či teorie ekonomické volby (*economic voting theory*)⁷⁰.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem představuje teorie kritických voleb vhodný heuristický nástroj, s jehož pomocí lze utřídit množství rozmanitých a navzájem si odporujících odborných argumentů o volebním chování v Turecku a vytvořit jasné a jednoznačně testovatelné hypotézy o dopadu vojenského převratu v roce 1980 na jeho vývoj. Zbytek této kapitoly shrnuje dosavadní odbornou debatu na dané téma, z níž byly odvozeny testované hypotézy.

Podle hypotézy kritických voleb vedl vojenský převrat z roku 1980 k zásadní změně volebního chování v Turecku. V pojetí teorie kritických voleb odpovídá tento jev přechodu mezi dvěma jasně odlišnými volebními epochami prostřednictvím kritických voleb. Tato hypotéza je založena na výzkumu odborníků, kteří považují

---

⁶⁶ HEPER, Metin: *Political studies in Turkey*. Turkish Studies, 1, 2000, č. 2, s. 132–133.

⁶⁷ LIPSET, Seymour M. – ROKKAN, Stein: *Cleavage structures, party systems and voter alignments*. In: MAIR, Peter (edd.): *The West European party system*. Oxford, Oxford University Press 1990, s. 91–111.

⁶⁸ ÇARKOĞLU, Ali: *The Turkish party system in transition: Party performance and agenda change*. Political Studies, 46, 1998, č. 3, s. 544–571, SECOR, Anna J.: *Ideologies in crisis: Political cleavages and electoral politics in Turkey in the 1990s*. Political Geography, 20, 2001, č. 5, s. 539–560, ÇARKOĞLU, Ali: *Political preferences of the Turkish electorate: Reflections of an Alevi-Sunni cleavage*. Turkish Studies, 6, 2005, č. 6, s. 273–292.

⁶⁹ AYATA, A. – AYATA, S.: *Ethnic and religious bases of voting*, s. 137–155.

⁷⁰ AKARCA, Ali T. – TANSEL, Aysit: *Economic performance and political outcomes: An analysis of the Turkish parliamentary and local election results between 1950 and 2004*. Public Choice, 129, 2006, č. 1–2, s. 77–105.

relativně časté zásahy vnějších aktérů do přirozeného vývoje stranického systému za klíčový faktor při formování volebního chování v Turecku. Podle jejich názoru bylo pro jeho vývoj po roce 1980 určující zejména zrušení všech původních politických stran. Protože jejich obnovení nebylo povoleno, nedokázali voliči v 80. letech jasně určit, které politické strany jsou skutečnými nástupkyněmi stran původních. Ve stranickém systému si díky tomu dokázaly udržet relevanci levicové strany SHP a DSP a pravicové strany ANAP a DYP, ačkoli z ideologického hlediska byly téměř totožné.⁷¹

Eventuálnímu sloučení těchto stran bránilo osobní nepřátelství stranických vůdců, které pramenilo především ze skutečnosti, že se jejich strany musely vymezovat zejména vůči sobě navzájem. Voliči mezi nimi totiž neviděli velký rozdíl.⁷² Protože tureckým politickým stranám nebyla poskytnuta příležitost vytvořit si stabilní voličskou základnu, snažily se po roce 1980 oslovit co nejširší okruh voličů pomocí různých *catch-all* strategií. Kromě intenzivního využívání moderních masových médií to byly zejména pokusy zapojit do politického programu množství rozmanitých a občas jen těžko slučitelných ideologických prvků, které měly zaujmout co nejširší část nestabilního elektorátu. Nadbytečně vysoký počet ideologicky podobných politických stran vedl podle řady odborníků ke značnému oslabení identifikace voličů se stranami.⁷³ Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi proto turecký stranický systém 80. a 90. let vyniká zejména mimořádně vysokou mírou voličské volatility.⁷⁴

Podle hypotézy voličského přeskupení naopak nebyl vojenský převrat z roku 1980 zásadním zlomem z hlediska vývoje volebního chování v Turecku. Odborníci zastávající tento názor obvykle usuzují, že turecké volební chování bylo ve

---

⁷¹ ÖNIŞ, Z.: c.d., s. 10–11, TURAN, İ.: *Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decades*, s. 156.

⁷² ALESKEROV, F. – ERSEL, H. – SABUNCU, Y.: c.d., s. 28.

⁷³ ÖNIŞ, Z.: c.d., s. 24, GÜLALP, Haldun: *Globalization and political Islam: The social bases of Turkey's Welfare Party*. *International Journal of Middle East Studies*, 33, 2001, č. 3, s. 434, TURAN, İ.: *Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decades*, s. 156, AYATA, S. – AYATA, A.: *The center-left parties in Turkey*, s. 218.

⁷⁴ ÇARKOĞLU, A.: *The Turkish party system in transition: Party performance and agenda change*, s. 548.

sledovaném období formováno především procesem dlouhodobé hospodářské modernizace, která byla zahájena po vzniku Turecké republiky ve 20. letech. Modernizační projekt byl založen na takzvané industrializaci nahrazující dovoz (*import-substitution industrialization*), která spočívala v dovozu surovin a technologií a v produkci pro domácí trh chráněný před zahraniční konkurencí protekcionistickou politikou státu. Až do roku 1976, kdy na Turecko dopadla mezinárodní energetická krize, prožívala turecká ekonomika dlouhé období poměrně vysokého a stabilního růstu. Rychlá industrializace a urbanizace měla závažné dopady na strukturu turecké společnosti. Jak rostl objem soukromého sektoru a podíl sekundární a terciální složky hospodářství na zaměstnanosti, rostla i síla společenských vrstev, které byly dříve v podstatě zanedbatelné, zejména průmyslových dělníků a městské střední třídy.⁷⁵

Pro zavedené politické strany bylo stále obtížnější účinně agregovat rozmanité zájmy stále pestřejší společnosti. Ve stranickém systému se proto dokázaly prosadit nové typy stran. Šlo zejména o marxistické, nacionalistické a islamistické strany, jejichž existence byla tolerována díky politické liberalizaci po vojenském převratu v roce 1960. Programy politických stran se stále více zaměřovaly na ekonomická témata, což řada odborníků vykládá v souladu s teorií štěpení jako postupné nahrazování původně dominantního konfliktu centrum – periferie podle Ş. Mardina novým štěpením vlastníci – pracující.⁷⁶

Podle těchto autorů představoval vojenský převrat v roce 1980 pouze zdánlivý předěl ve vývoji tureckého volebního chování, protože pokus turecké armády o razantní přerušování dosavadního vývoje stranického systému a o vytvoření zcela nového systému stran z velké části selhal. Po roce 1983 se rychle zformoval nový stranický systém, který se velmi podobal systému před rokem 1980. Všechny hlavní ideologické proudy turecké politiky zůstaly zachovány a byly reprezentovány politickými stranami, jimž se podařilo uchovat si relevanci i navzdory novému

---

⁷⁵ SAYARİ, S.: *The changing party system*, s. 35–36.

⁷⁶ ÖZBUDUN, E. – TACHAU, F.: c.d., s. 460–480, EVIN, Ahmet: *Changing patterns of cleavages before and after 1980*. In: HEPER, M. – EVIN, A. (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*, s. 201–214, ÇARKOĞLU, A.: *The Turkish party system in transition: Party performance and agenda change*, s. 544–571, SECOR, A.: c.d., s. 539–560, WEST, W. Jefferson: *Regional cleavages in Turkish politics: An electoral geography of the 1999 and 2002 national elections*. *Political Geography*, 24, 2005, č. 4, s. 499–523.

volebnímu systému se silně většintvornými prvky. Řada autorů poukazuje i na značnou kontinuitu v personálním složení členské základny a ve vedení politických stran.⁷⁷

Podle řady odborníků mělo úsilí armády v některých ohledech dokonce zcela opačné účinky, než se původně zamýšlelo. Nová ústava z roku 1982 například zakazovala stranickým vůdcům politickou činnost na deset let, což je mělo přinutit k trvalému odchodu z veřejného života. Toto opatření bylo ovšem po referendu v roce 1987 předčasně zrušeno, takže straničtí vůdci mohli nastoupit do svých starých funkcí v nově založených politických stranách. Armáda tak vlastně na několik let nechtěně zastavila proces přirozené obměny politických elit.⁷⁸

Teorie kritických voleb bývá často kritizována jako příliš vágní. Výklad pojmu jako je volební epocha, kritické volby či *normal vote* je totiž do značné míry arbitrární. Někteří autoři proto teorii kritických voleb zcela odmítají na základě tvrzení, že ve volebním chování neexistují žádné relevantní dlouhodobé trendy. Volební chování je podle jejich názoru do značné míry pouze výsledkem okamžitého kontextu politických událostí odehrávajících se před volbami.⁷⁹ V souladu s těmito argumenty poukazuje řada odborníků studujících turecké volební chování na skutečnost, že společenské ukotvení politických stran v turecké společnosti bylo vždy dosti slabé, takže sociální a ekonomická skladba jejich voličů byla velmi pestrá a proměnlivá. Podle jejich názoru byly pro tureckou politiku určující spíše osobní konflikty mezi charismatickými stranickými vůdci než nějaké dlouhodobé společenské procesy.⁸⁰

Na základě těchto názorů je prověřena i takzvaná situační hypotéza, podle níž nelze volby ve sledovaném období rozdělit do jednotlivých epoch, protože volební chování se neustále výrazně měnilo. Ačkoli dosud neexistuje ucelený výzkum, který by studoval vliv aktuálního politického kontextu na volební chování v Turecku, množství odborníků komentujících předvolební kampaně tureckých politických stran připisuje různým událostem větší či menší vliv na výsledky jednotlivých voleb. Mezi

---

⁷⁷ TACHAU, Frank: *Political leadership in Turkey: Continuity and change*. In: HEPER, M. – EVIN, A. (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*, s. 103–119.

⁷⁸ TURAN, İ.: *Political parties and the party system in post-1983 Turkey*, s. 72–80.

⁷⁹ MAYHEW, David R.: *Electoral realignments: A critique of an American genre*. New Haven, Yale University Press 2004, s. 5.

⁸⁰ SAYARI, S.: *The changing party system*, s. 25, AKGÜN, B.: c.d., s. 85.

tyto události patří například invaze turecké armády na Kypr v roce 1974⁸¹, válka na Balkáně v 90. letech⁸², podpis smlouvy o celní unii s EU v roce 1995⁸³, zrušení islamistické strany RP ústavním soudem v roce 1997⁸⁴, zařazení Turecka mezi země kandidující na členství v EU na summitu v Helsinkách v roce 1999⁸⁵ či dopadení vůdce kurdských teroristů Abdullaha Öcalana těsně před volbami v roce 1999⁸⁶. K významným přesunům voličů mezi politickými stranami docházelo podle řady odborníků rovněž v důsledku diskreditace některých politických stran korupčními skandály v 90. letech.⁸⁷

---

⁸¹ ÇINAR, A. – ARIKAN, B.: c.d., s. 28.

⁸² ÇARKOĞLU, Ali: *The geography of the April 1999 Turkish elections*. Turkish Studies, 1, 2000, č. 1, s. 150–154.

⁸³ AYATA, S. – AYATA, A.: *The center-left parties in Turkey*, s. 223, BAŞKAN, F.: c.d., s. 61.

⁸⁴ HALE, W.: *Turkey's domestic political landscape: A glance at the past and the future*, s. 32.

⁸⁵ KINIKLIOĞLU, S.: c.d., s. 7.

⁸⁶ Tamtéž, s. 16.

⁸⁷ HALE, W.: *Turkey's domestic political landscape: A glance at the past and the future*, s. 44–45.

3. Metodologie výzkumu a použitá data

3.1. Použitá data

Vstupními daty faktorové analýzy jsou volební výsledky politických stran na úrovni 67 tureckých provincií. V rámci procesu decentralizace bylo v průběhu sledovaného období vytvořeno 13 nových provincií. V těchto případech byly volební výsledky upraveny, aby odpovídaly původnímu rozdělení státu na 67 provincií.

Tento počet případů je relativně nízký. Obvykle platí, že čím je velikost geografických jednotek větší, tím jsou tyto jednotky homogennější z hlediska volební geografie. Při agregaci volebních výsledků totiž dojde ke vzájemnému vyrušení extrémních hodnot.⁸⁸ Z toho vyplývá, že čím hrubší geografické měřítko je použito, tím obtížnější je zpozorování změny volebního chování. Relativně nízký počet případů rovněž vede k poměrně vysoké míře takzvaného ekologického zkreslení (*ecological phallacy*), které vyplývá z pokusu odhadnout chování jednotlivce na základě převládajícího chování celé populace rozdělené do velkého množství geografických jednotek.⁸⁹

Oběma problémům lze čelit použitím většího počtu malých geografických jednotek. Nižší úroveň administrativního členění v Turecku představují okresy (*ilçe*, množné číslo *ilçeler*), jejichž počet se mezi lety 1961–1999 postupně zvýšil z více než 600 na téměř 1000. Volební výsledky na úrovni okresů jsou ovšem obtížně dostupné, a to zejména pro volby v 60. letech. Proto nezbývá než pracovat s daty na úrovni provincií. Vzhledem k nízkému počtu případů je ovšem nutné klást obzvláště vysoké nároky na jednoznačnost výsledků faktorové analýzy.

---

⁸⁸ CARAMANI, Daniele: *The nationalization of politics. The formation of national electorates and party systems in Western Europe*. Cambridge, Cambridge University Press 2004, s. 64.

⁸⁹ KOUBA, Karel: *Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy*. Sociologický časopis, 43, 2007, s. 5, s. 1023.

3.2. Složení stranických táborů

Výzkum volební geografie pomocí faktorové analýzy vyžaduje kontinuitu zkoumaných politických stran po celé sledované období. Z tohoto důvodu je použití faktorové analýzy nejsnazší při výzkumu dlouhodobě stabilních stranických systémů jako je americký či britský. Ve většině případů je ovšem nutné se vypořádat s problémem vzniku a zániku politických stran. Nejjednodušším způsobem řešení je sloučení politických stran do několika stranických táborů podle jejich ideologické podobnosti a institucionální návaznosti.

Nejprve je třeba rozhodnout, které politické strany budou do výzkumu zahrnuty. Nabízí se použití kritéria relevance podle Giovanni Sartoriho, které sleduje jejich koaliční a vyděračský potenciál.⁹⁰ Jeho aplikace na Turecko je ovšem poněkud problematická. Aby mohla mít politická strana koaliční či vyděračský potenciál, musí být zastoupena v parlamentu. V Turecku se ovšem po roce 1980 výrazně snížila míra poměrnosti volebního systému, a tím i schopnost politických stran získat parlamentní zastoupení. Politické strany, které lze podle G. Sartoriho označit za relevantní před rokem 1980, nejsou porovnatelné se stranami relevantními po roce 1980.

Proto je v této práci výzkum omezen pouze na politické strany, které po roce 1980 dokázaly samostatně získat parlamentní zastoupení, a na jejich přímé předchůdkyně ze 70. let. Všechny tyto strany lze označit za relevantní podle kritéria G. Sartoriho. Zvolený postup vylučuje z výzkumu zejména množství drobných personalistických stran, které obvykle dokázaly získat větší počet voličů pouze v jediných volbách. Vypovídací hodnota výsledků faktorové analýzy by proto neměla být příliš snížena.

Nyní můžeme sloučit analyzované politické strany do ideologických táborů. Vymezení těchto táborů by mělo být pečlivě zdůvodněno, protože jejich složení má zásadní vliv na výsledky faktorové analýzy. Turecké politické strany sledovaného období nelze příliš účinně třídit podle typologií stranických rodin sestavených na základě výzkumu západoevropských stran. Jejich politické programy byly totiž většinou ideologicky nesourodé a velmi proměnlivé.

---

⁹⁰ SARTORI, Giovanni: *Parties and party systems. A framework for analysis*. Colchester, European Consortium for Political Research 2005, s. 107–110.

Tato skutečnost měla několik důvodů. Turecké strany se pokoušely napodobit své západoevropské protějšky a přejímat moderní ideologie, narážely ovšem přitom na řadu specifických rysů turecké společnosti. Často navíc usilovaly o současné zachování starších politických tradic, které byly s evropskými ideologiemi jen těžko slučitelné. Typickým příkladem byla strana AP, která se sice v ideologické rovině hlásila k ekonomickému liberalismu, v praxi ale pokračovala v tradiční politice silného státního protekcionismu, jejíž kořeny sahají až do osmanských časů.⁹¹

Důvodem ideologické nesourodosti stran bylo i jejich převážně slabé ukotvení ve společnosti. Politické strany neměly dlouhodobě stabilní voličskou základnu, proto se pokoušely zapojit do svého programu rozmanité ideologické prvky, aby zaujaly co největší část nestabilního elektorátu. Zejména rétoriku sekularismu, tureckého nacionalismu a politického islámu lze ve větší či menší míře najít v programech všech politických stran bez ohledu na jejich převládající ideologickou příslušnost.⁹²

I přes tyto výhrady většina politologů rozděluje turecké politické spektrum na tři až čtyři části: levici, pravý střed a krajní pravici. Krajně pravicové strany bývají obvykle dále rozlišeny na strany nacionalistické a strany islamistické. Výzkumy volebních programů i hodnotových postojů voličů ukazují, že tyto stranické tábory jsou z ideologického hlediska relativně homogenní. V jejich rámci navíc existuje poměrně silná institucionální a personální kontinuita politických stran.⁹³

Programy levicových stran byly v ekonomické oblasti založeny zejména na státní regulaci hospodářství ve prospěch sociálně slabých, na rozsáhlých programech sociální péče a na ochraně tureckého hospodářství před zahraniční konkurencí prostřednictvím protekcionistické politiky. Levicové strany podporovaly státem řízenou modernizaci Turecka a jeho členství v EU. Byly rovněž silně prosekulární a vzestup politického islámu kritizovaly jako potenciální ohrožení turecké demokracie.⁹⁴

---

⁹¹ LEVÍ, A.: c.d., s. 140–144.

⁹² SAYARI, S.: *The changing party system*, s. 25, BAŞKAN, F.: c.d., s. 61, AYATA, S. – AYATA, A.: *The center-left parties in Turkey*, s. 214–217.

⁹³ TACHAU, F.: *Political leadership in Turkey: Continuity and change*, s. 103–119.

⁹⁴ SECOR, A.: c.d., s. 547.

Pravicové strany prosazovaly liberální ekonomický model omezených zásahů státu do hospodářství založený na silném soukromém sektoru s účastí zahraničního kapitálu. Podporovaly rovněž program rozsáhlé privatizace státního majetku. Stejně jako levicové strany zdůrazňovaly sekulární charakter státu a podporovaly členství Turecka v EU. Kromě toho kladly obvykle velký důraz i na členství v Severoatlantické alianci (NATO) a na spojenectví s USA.⁹⁵

Programy nacionalistických stran byly založeny na ideálu turecké národní jednoty, která měla překonat různé dílčí společenské zájmy a vytvořit harmonickou společnost. V 70. letech se tyto strany zřetelně vymezovaly proti levicovým stranám a varovaly před nebezpečím komunistické revoluce. V 90. letech mobilizovaly voliče zejména díky odporu proti kurdskému politickému hnutí, které označovaly za ohrožení teritoriální celistvosti státu. Ačkoli tyto strany samy využívaly silnou náboženskou rétoriku, kladly důraz na oddělení politiky a náboženství a obviňovaly islamistické strany ze zneužívání islámu v boji o politickou moc. Nacionalistické strany odmítaly členství Turecka v EU, protože tuto organizaci chápaly především jako nástroj evropského imperialismu. Místo toho navrhovaly různé alternativní projekty zahraniční politiky zaměřené většinou na těsnou spolupráci s turkickými státy ve střední Asii.⁹⁶

Islamistické strany zdůrazňovaly, že sunnitský islám je klíčovou součástí turecké národní identity a prostředkem, jehož pomocí lze sjednotit konfliktní zájmy a dosáhnout harmonické společnosti. Ačkoli tyto strany nezpochybňovaly zastupitelskou demokracii a odmítaly proměnu Turecka na islámský stát, požadovaly podřízení veřejného života a zejména školství islámským morální hodnotám. Islamistické strany prosazovaly úzkou spolupráci s ostatními muslimskými zeměmi Blízkého východu, protože EU a NATO vnímaly především jako křesťanské organizace.⁹⁷

---

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

volby	levice	pravice	nacionalismus	islamismus
1961	CHP	AP	-	CKMP
1965	CHP	AP	-	CKMP
1969	CHP	AP	-	MHP
1973	CHP	AP	MSP	MHP
1969	CHP	AP	MSP	MHP
1973	CHP	AP	MSP	MHP
1977	CHP	AP	MSP	MHP
1987	SHP+DSP	ANAP+DYP	RP	MÇP
1991	SHP+DSP	ANAP+DYP	RP	-
1995	CHP+DSP	ANAP+DYP	RP	MHP
1999	CHP+DSP	ANAP+DYP	FP	MHP

Tabulka 2: Složení stranických táborů⁹⁸

Složení stranických táborů je shrnuto v tabulce 2, která je zároveň přehledem proměnných použitých při faktorové analýze jednotlivých stranických táborů. Pro volby v letech 1987–1999, kdy byly stranické tábory levice a pravice rozděleny mezi dvě politické strany, jsou jako vstupní data faktorové analýzy použity součty volebních výsledků těchto stran.

3.3. Princip faktorové analýzy

Faktorová analýza je vícerozměrná statistická metoda patřící do skupiny výzkumných nástrojů používaných pro odhalování skrytých souvislostí uvnitř zkoumaných dat, takzvanou těžbu dat (*data-mining*). Cílem faktorové analýzy je vysvětlit vzájemné vztahy velkého množství proměnných pomocí menšího počtu latentních proměnných, takzvaných faktorů. Na základě korelací mezi faktory a původními proměnnými lze přiřadit každému faktoru obsahový význam. Hlavní nevýhodou faktorové analýzy je nutnost stanovit počet společných faktorů ještě před provedením vlastní analýzy. Tento počet může být zvolen na základě teoretických znalostí zkoumaného jevu,

⁹⁸ Zdroj: autor.

obvykle je ale stanoven pomocí vhodné kombinace metod, které dokáží identifikovat nadbytečné faktory.⁹⁹

K extrakci faktorů je v této práci použita analýza hlavních komponent (*principal component analysis*). Její princip lze zjednodušeně vysvětlit například následujícím způsobem. Řekněme, že sledujeme vzájemný vztah dvou proměnných. Nejprve zaneseme jejich hodnoty do dvourozměrné soustavy souřadnic. Poté vypočítáme lineární regresi těchto dvou proměnných a zakreslíme ji do soustavy souřadnic jako přímkou. Následně definujeme novou proměnnou, jejíž hodnoty se nejvíce přibližují této regresní linii. V terminologii faktorové analýzy se tato latentní proměnná nazývá faktor. Konstrukce faktorů se vždy provádí v n -rozměrné soustavě souřadnic, kde n je počet analyzovaných proměnných. Je-li tento počet větší než tři, je pochopitelně nemožné takovou soustavu souřadnic zobrazit, princip je ale stále stejný. První získaný faktor představuje nejlepší přiblížení hodnotám původních proměnných, obvykle jsou ovšem získány další faktory, dokud není pokryt veškerý rozptyl hodnot původních proměnných.¹⁰⁰

Korelace mezi proměnnou a jednotlivými faktory se nazývají faktorové zátěže této proměnné (*factor loadings*) a nabývají hodnot na intervalu $\langle -1; 1 \rangle$, stejně jako běžné korelační koeficienty. Tabulka faktorových zátěží je hlavním výstupem faktorové analýzy. Jednotlivé faktory jsou s její pomocí pojmenovány a je jim přiřazen obsahový význam podle toho, se kterými proměnnými korelují. Na základě teoretické znalosti proměnných by měl být význam každého faktoru jednoznačně vysvětlen.

Faktory bývají obvykle poměrně slabě korelovány s více proměnnými, takže může být obtížné rozhodnout, v čem se vlastně liší. Tento problém lze odstranit takzvanou rotací faktorů. Jednotlivé proměnné můžeme totiž vyznačit jako body do m -rozměrné soustavy souřadnic, kde m je počet faktorů. Každá osa této soustavy označuje míru zátěže proměnných jedním faktorem. Osy této soustavy je možné libovolně otáčet, aniž by se změnila vzájemná poloha bodů. Mění se tím ale jejich souřadnice, tedy faktorové zátěže proměnných. Cílem faktorové rotace je přiblížit se situaci, kdy je každá proměnná silně korelována s malým počtem faktorů, nejlépe

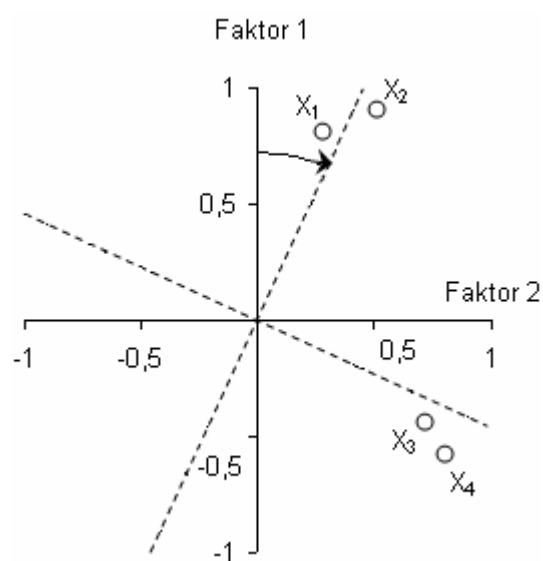
---

⁹⁹ MELOUN, Milan – MILITKÝ, Jiří – HILL, Martin: *Počítačová analýza vícerozměrných dat v příkladech*. Praha, Academia 2005, s. 94–97.

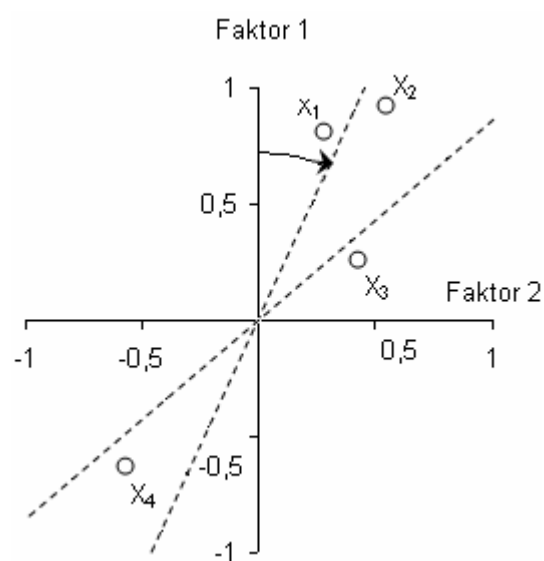
¹⁰⁰ Tamtéž, s. 59–65.

pouze s jediným. Při obsahové interpretaci výsledků se pak faktory lépe odlišují jeden od druhého.¹⁰¹

Rotačních metod bylo navrženo velké množství. Lze je v zásadě rozdělit do dvou skupin. Metody ortogonální rotace zachovávají při rotaci pravý úhel mezi osami, a proto vedou k faktorům, které jsou navzájem nekorelované. Metody neortogonální rotace naopak usilují o co nejlepší výsledek bez ohledu na úhel svíraný osami. Dovolují tedy faktorům, aby byly vzájemně korelované (viz obrázek 2 a obrázek 3).

Obrázek 2: Princip ortogonální rotace faktorů¹⁰²

Obrázek 3: Princip neortogonální rotace faktorů

Ve společenských vědách je doporučováno používat metody neortogonální rotace, protože proměnné popisující složité společenské jevy jsou většinou vzájemně korelované. Výsledné faktory proto bývají mnohem smysluplnější. Konkrétní rotační metoda se zpravidla vybírá namátkou, dokud není dosaženo nejlepšího výsledku.¹⁰³ Pro data použitá v této práci se jako nejvhodnější ukázala neortogonální metoda označovaná jako *direct oblimin*. Všechny faktorové analýzy byly provedeny pomocí

¹⁰¹ KIM, Jae-On – MUELLER, Charles W.: *Introduction to factor analysis*. Newbury Park, Sage Publications 1978, s. 41–51.

¹⁰² Zdroj obrázků 2 a 3: autor na základě MELOUN, M. – MILITKÝ, J. – HILL, M.: c.d., s. 99.

¹⁰³ MELOUN, M. – MILITKÝ, J. – HILL, M.: c.d., s. 98–100.

volně dostupného počítačového programu *Factor*, který vytvořili Urbano Lorenzo-Seva a Pere J. Ferrando.¹⁰⁴

3.4. Ověřování užitečnosti výsledků faktorové analýzy

Faktorová analýza nemusí být vždy vhodným výzkumným nástrojem. Již předem by měla být prověřena její použitelnost a míra praktické užitečnosti. Vysvětlovací síla faktorové analýzy může být v případě potřeby zvýšena celou řadou způsobů. Následující výklad předpokládá rozsah 50–100 případů, do něhož spadá i 67 tureckých provincií zkoumaných v této práci.

Faktorová analýza je založena na zkoumání vnitřních souvislostí mezi sledovanými proměnnými. Čím je tato struktura silnější, tím lepší bývají výsledky faktorové analýzy. Kvantitativně lze tuto skutečnost postihnout pomocí Kaiser–Meyer–Olkinova indexu, který sleduje intenzitu vzájemné korelace mezi proměnnými. Index nabývá hodnoty na intervalu $\langle 0;1 \rangle$, přičemž hodnoty menší než 0,5 napovídají, že faktorová analýza zřejmě nebude mít ve struktuře proměnných co objasnit. Hodnoty blížící se 1 naopak znamenají, že výsledky faktorové analýzy mohou být triviální. V obou případech by se mělo uvážit, zda se vůbec vyplatí faktorovou analýzu provádět.¹⁰⁵

Ideálním výsledkem faktorové analýzy je extrakce relativně malého počtu faktorů, které ale zároveň vysvětlují vztahy mezi proměnnými co nejlépe. Tyto dva požadavky jsou ovšem do značné míry protichůdné. Čím menší je počet faktorů, tím snazší je přiřadit jim obsahový význam. Zároveň ale platí, že čím více faktorů je použito, tím dokonaleji jsou vysvětleny vztahy mezi proměnnými. Není-li počet faktorů určen předem, měl by výzkumník stanovit hladinu, kdy už je ochoten připustit ztrátu informace o vnitřní struktuře proměnných. V přírodních vědách je požadováno,

---

¹⁰⁴ LORENZO-SEVA, Urbano – FERRANDO, Pere J.: *Factor* [počítačový program], verze 7.02, <http://psico.fcep.urv.es/utilitats/factor/> (30. 3. 2010).

¹⁰⁵ MELOUN, M. – MILITKÝ, J. – HILL, M.: c.d., s. 102–104.

aby použité faktory pokryly až 95% rozptylu proměnných. Ve společenských vědách obvykle postačuje více než 60%.¹⁰⁶

Postupně byla navržena celá řada metod, jejichž cílem je identifikovat a vyřadit nadbytečné faktory i nad rámec této hladiny. Ačkoli odborná literatura doporučuje současné použití více eliminačních metod, pro účely této práce plně postačí použít Kaiserovo pravidlo, jehož základem je takzvané vlastní číslo faktoru (*eigenvalue*). Vlastní číslo vyjadřuje relativní příspěvek každého faktoru k celkovému podílu pokrytého rozptylu proměnných, a tedy i vysvětlovací hodnotu tohoto faktoru. Kaiserovo pravidlo spočívá ve vyloučení všech faktorů s vlastním číslem menším než jedna.¹⁰⁷

Aby byla faktorová analýza užitečná, měla by každá proměnná dosahovat statisticky významné hodnoty faktorové zátěže alespoň u jednoho faktoru, nejlépe však právě u jednoho faktoru. Obvykle jsou úplně ignorovány faktorové zátěže na intervalu $\langle -3;3 \rangle$. Za statisticky významné se považují až zátěže mimo interval $\langle -6;6 \rangle$. Problém nastává, nezatěžuje-li proměnná statisticky významným způsobem žádný z použitých faktorů. V takovém případě je doporučováno buď zvýšit počet použitých faktorů, nebo proměnnou jednoduše ignorovat, anebo ji zcela vyřadit ze souboru zkoumaných proměnných. Při výzkumu volebního chování pochopitelně připadá v úvahu pouze první možnost.¹⁰⁸

Umocníme-li všechny faktorové zátěže na druhou a tyto hodnoty sečteme, získáme veličinu označovanou jako komunalita (*communality*). Podává informaci o tom, kolik procent rozptylu proměnné bylo pokryto všemi faktory. Výsledky faktorové analýzy bývají hodnoceny jako dobré, pokud se komunality všech proměnných pohybují nad 50%.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 105–106.

¹⁰⁷ KIM, J. – MUELLER, Ch.: c.d., s. 14–21.

¹⁰⁸ MELOUN, M. – MILITKÝ, J. – HILL, M.: c.d., s. 106–109.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 104.

3.5. Uplatnění faktorové analýzy při výzkumu volební geografie

Faktorová analýza byla vytvořena v roce 1904 americkým psychologem Charlesem Spearmanem pro účely kvantitativního měření inteligence. Zpočátku se používala především v psychologii a v psychometrii, postupně se ovšem rozšířila do řady dalších vědních oborů. V geografii použil faktorovou analýzu poprvé Brian Berry v první polovině 60. let. Různé modifikace faktorové analýzy si postupně našly uplatnění při obsahové interpretaci dat, shlukování, klasifikaci či hierarchizaci velkého množství proměnných.¹¹⁰

Při výzkumu volebního chování byla faktorová analýza používána již od konce 60. let, zpočátku především jako metoda redukce dat pro účely dalších statistických šetření. Odborníci dokázali s její pomocí odstranit vzájemné korelace mezi velkým počtem demografických znaků, které představovaly nezávisle proměnné formující volební chování.¹¹¹ Faktorová analýza byla také používána jako shlukovací metoda, s jejíž pomocí bylo možné rozdělit území studovaného státu na geografické oblasti s odlišnými volebními výsledky politických stran.¹¹²

Hlavním metodologickým nástrojem teorie kritických voleb se stala takzvaná T-faktorová analýza, která pracuje s volebními výsledky jediné politické strany v několika po sobě jdoucích volbách. Každý ze získaných faktorů představuje jeden latentní a dlouhodobě existující vzor volební geografie. Volební epochou je pak možné definovat jako časové období, v jehož průběhu se faktorové zátěže výrazně nemění. Sledováním změn faktorových zátěží v čase můžeme určit, do jaké míry byla volební geografie jednotlivých epoch stabilní a zda k přechodům mezi epochami docházelo pozvolna či náhle.

---

¹¹⁰ TAYLOR, P.: c.d., s. 251–256.

¹¹¹ COX, R. K.: *Suburbia and voting behavior in the London metropolitan area*. Annals, Association of American Geographers, 58, 1968, s. 111–127, KIRBY, Andrew M. – TAYLOR, Peter. J.: *A geographical analysis of the voting pattern in the EEC referendum, 5 June 1975*. Regional Studies, 10, 1976, č. 1, s. 183–192, JOHNSTON, R. – PATTIE, Ch. – JOHNSTON, R.: c.d., s. 307–324.

¹¹² ALLARDT, E. – PESONEN, Pertti: *Cleavages in Finnish Politics*. In: LIPSET, Seymour M. – ROKKAN, Stein: *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York, Free Press 1967, s. 325–366.

Tabulka 3 a graf 1 názorně ilustrují princip T-faktorové analýzy na příkladu volebních výsledků Republikánské strany v Luisianě, které v roce 2003 analyzovali John Heppen a Denis Mesyanzhinov.¹¹³ Faktorová analýza odhalila tři faktory, jejichž zátěže jsou vyneseny do grafu 1. Každý z faktorů odpovídá jednomu dlouhodobě přítomnému vzoru volební geografie. Hodnoty faktorových zátěží udávají, do jaké míry se tyto vzory projevovaly v jednotlivých volbách. Vyznačená linie udává hladinu, nad níž se hodnoty faktorových zátěží obvykle považují za statisticky významné.

volby	faktorové zátěže		
	faktor 1	faktor 2	faktor 3
1948	-0,136	-0,162	0,845
1952	-0,062	0,753	0,351
1956	0,098	0,136	0,808
1960	0,349	0,681	0,044
1964	0,238	0,810	-0,463
1968	0,384	0,174	0,753
1972	0,863	0,183	0,080
1976	0,575	0,647	0,302
1980	0,817	0,340	0,216
1984	0,946	0,200	0,075
1988	0,929	0,328	-0,046
1992	0,861	0,152	0,156
1996	0,912	0,109	0,004
2000	0,893	-0,032	-0,121

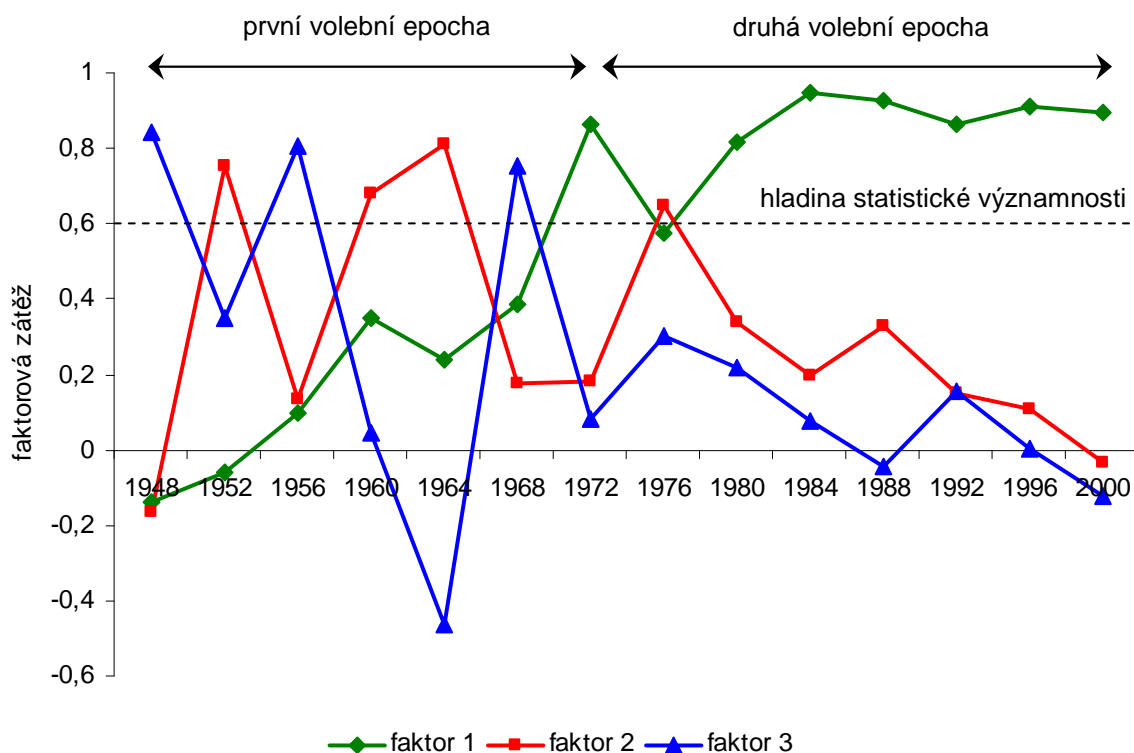
Tabulka 3: Faktorová analýza Republikánské strany v Luisianě¹¹⁴

Faktorová analýza umožňuje rozdělit sledované období do dvou volebních epoch. Zatímco první epocha v letech 1948–1972 byla charakteristická značnou geografickou nestabilitou, která se projevuje střídáním vysoké zátěže druhého a třetího faktoru, v letech 1976–1984 se objevil nový a značně stabilní vzor volební geografie, který byl reprezentován prvním faktorem a který převládal až do konce

¹¹³ HEPPEN, John – MESYANZHINOV – Dmitry: *Political geography in Louisiana: The impact of the French influence in the post-World War II era*. Political Geography, 22, 2003, č. 5, s. 519–533.

¹¹⁴ Statisticky významné hodnoty jsou vyznačeny tučně. Zdroj: HEPPEN, J. – MESYANZHINOV – D.: c.d., s. 526.

sledovaného období. Autoři tento jev interpretují jako útlum politického regionalismu v Luisianě a slábnutí vlivu místních kulturních a historických specifik na volební výsledky.¹¹⁵

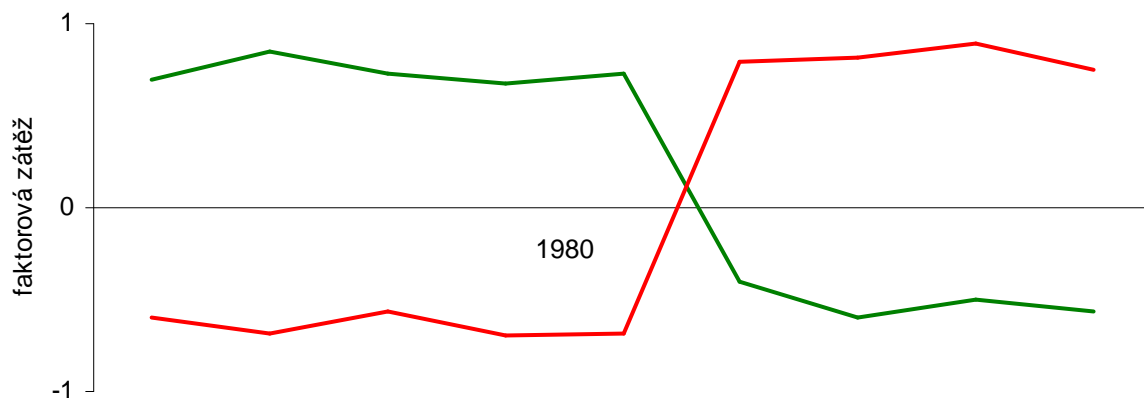
Graf 1: Faktorové zátěže republikánské strany v Luisianě¹¹⁶

Stejný interpretační postup je použit i v této práci. Aby byla potvrzena hypotéza kritických voleb, měla by faktorová analýza odhalit dvě zřetelně odlišné epochy volební geografie stranických táborů oddělené rokem 1980 (viz obrázek 4). Hypotéza voličského přeskupení by byla potvrzena, kdyby faktorová analýza odhalila relativně plynulý přechod mezi jednotlivými epochami volební geografie, a to již před rokem 1980. Ke změně faktorových zátěží by v takovém případě mělo docházet pozvolna (viz obrázek 5). Situační hypotézu bychom mohli prohlásit za potvrzenou, kdyby každé volby představovaly jedinečnou epochu volební geografie. Faktorové zátěže proměnných by se v takovém případě razantně měnily při každých volbách (viz obrázek 6).

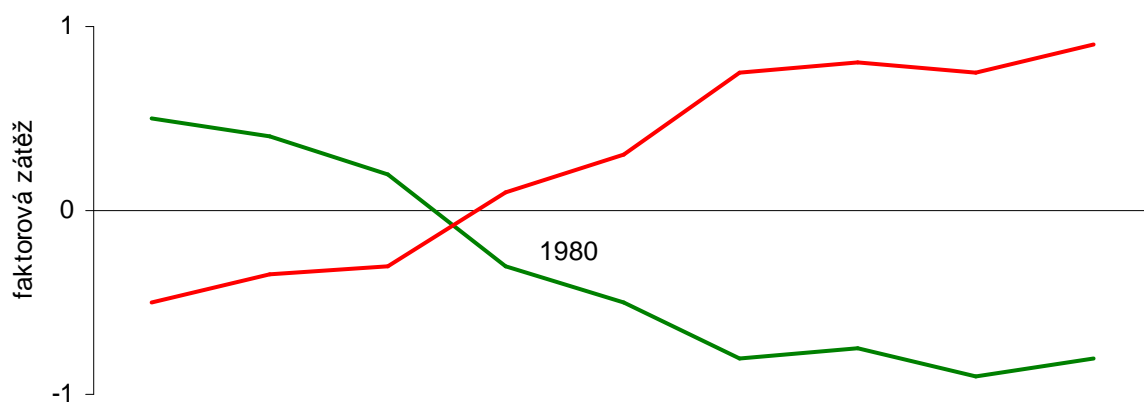
¹¹⁵ Tamtéž, s. 526.

¹¹⁶ Zdroj: HEPPEN, J. – MESYANZHINOV – D.: c.d., s. 526.

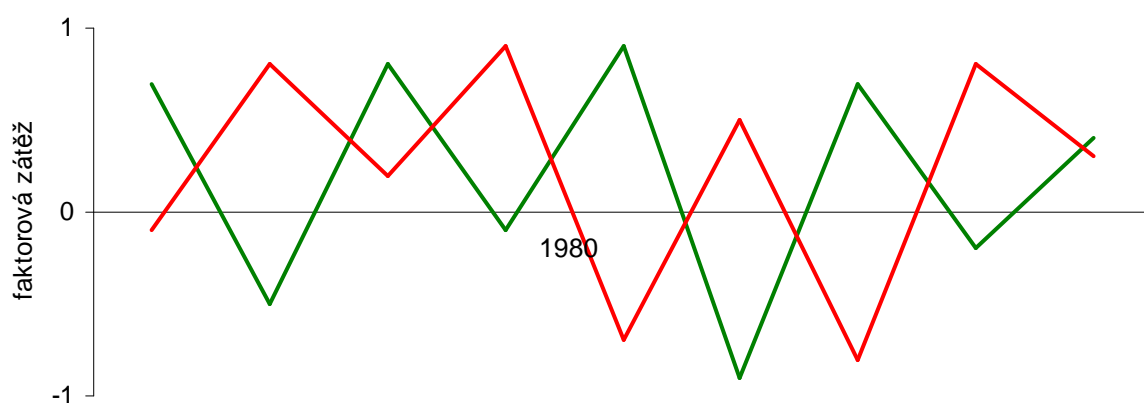

Obrázek 4: Průběh faktorových zátěží předpokládaný hypotézou kritických voleb¹¹⁷

Obrázek 5: Průběh faktorových zátěží předpokládaný hypotézou voličského přeskupení

Obrázek 6: Průběh faktorových zátěží předpokládaný situační hypotézou

¹¹⁷ Zdroj obrázků 4–6: autor.

Alternativou k T-faktorové analýze je takzvaná S-faktorová analýza (*S-mode factor analysis*). Vstupními proměnnými tohoto typu faktorové analýzy nejsou volební výsledky jedné politické strany v několika volbách, ale naopak volební výsledky několika stran v jediných volbách. Chceme-li zkoumat vývoj celého stranického systému, můžeme provést buď jednu T-faktorovou analýzu pro každou stranu či tábor ve stranickém systému, nebo jednu S-faktorovou analýzu pro každé sledované volby. S-faktorová analýza je vhodná zejména v případě zemí, kde není možné snadno sloučit politické strany do stranických táborů. Příkladem použití S-faktorové analýzy je výzkum volebního chování v Polsku od Tomasze Zaryckého a Andrzeje Nowaka z roku 2000. Autoři díky S-faktorové analýze zjistili, že ve volební geografii polských politických stran je dosud zřetelně patrné rozdělení Polska na pruský, rakouský a ruský zábor v 19. století.¹¹⁸

Při studiu volebního chování v Turecku byla faktorová analýza použita například Üstünem Ergüderem a Richardem I. Hofferbertem v roce 1988. Tito autoři zkoumali polosvobodné volby z roku 1983 a pokoušeli se odpovědět na otázku, zda měl vojenský převrat v roce 1980 nějaký dopad na volební chování v Turecku. Ü. Ergüder a R. Hofferbert nejprve provedli faktorovou analýzu volebních výsledků všech politických stran v 60. a 70. letech. Získaným faktorům následně přiřadili obsahový význam za použití teorie štěpení a označili je za skyté trendy formující volební chování v tomto období. Na základě měření korelací mezi těmito faktory a výsledky polosvobodných voleb v roce 1983 poté diskutovali o míře kontinuity volebního chování vzhledem k vojenskému převratu v roce 1980.¹¹⁹

Tento postup je ovšem závažnou metodologickou chybou. Místo aby provedli několik oddělených T-faktorových nebo S-faktorových analýz, vypočítali autoři jedinou faktorovou analýzu, do níž zahrnuli volební výsledky všech politických stran ve všech sledovaných volbách. V takovém případě ovšem zcela mizí informace o tom, které proměnné představují volební výsledky jedné politické strany ve více

---

¹¹⁸ ZARYCKI, Tomasz – NOWAK, Andrzej: *Hidden dimensions: The stability and structure of regional political cleavages in Poland*. *Communist and Post-communist Studies*, 33, 2000, č. 3, s. 331–354.

¹¹⁹ ERGÜDER, Üstün – HOFFERBERT, Richard I.: *The 1983 general elections in Turkey: Continuity and change in voting patterns*. In: HEPER, M. – EVIN, A. (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*, s. 81–103.

volbách a které proměnné jsou volebními výsledky více stran v jediných volbách. Protože faktorová analýza zachází se všemi proměnnými stejným způsobem, porovnávají Ü. Ergüder a R. Hofferbert proměnné, které nejsou porovnatelné.

V roce 2002 na tuto studii navázali Ali Çarkoğlu a Gemze Avci. Rozšířili sledované období na časový úsek mezi lety 1950–1999 a zkoumali vývoj tureckého volebního chování bez zvláštního zřetele k vojenskému převratu v roce 1980. Ačkoli se v jejich výzkumu objevuje pojem T-faktorová analýza, provedli oba autoři faktorovou analýzu stejným způsobem jako Ü. Ergüder a R. Hofferbert.¹²⁰

Studie Ü. Ergüdera a R. Hofferberta neobsahuje žádný odkaz na statistickou literaturu ani na jiný politologický výzkum, který by používal faktorovou analýzu, takže nelze odhalit logiku skrývající se za jejich neobvyklým metodologickým postupem. A. Çarkoğlu a G. Avci citují několik výzkumů, v nich je ovšem faktorová analýza provedena správným způsobem.¹²¹

---

¹²⁰ ÇARKOĞLU, A. – AVCI, G.: c.d., s.115–137.

¹²¹ SHELLEY, Fred M. – ARCHER, Clark J.: *Political habit, political culture and the electoral mosaic of a border region*. Geographical Perspectives, 54, 1984, č. 1, s. 7–20, OSEI-KWAME, P. – TAYLOR, P.: c.d., s. 574–589.

4. Interpretace výsledků faktorové analýzy

4.1. Stranický tábor levice

Tabulka 4 shrnuje výsledky faktorové analýzy levicových stran. Vysoká hodnota Kaiser–Meyer–Olkinova indexu (0,760) značí existenci silné vnitřní struktury uvnitř použitých dat, faktorová analýza tedy v tomto případě představuje vhodnou výzkumnou metodu. Kaiserovo pravidlo propustilo tři faktory, které vysvětlují mimořádně vysoký podíl rozptylu původních proměnných (84,6%). Vyšetřením komunalit zjišťujeme, že všechny proměnné jsou těmito faktory vysvětleny velmi dobře. Kromě toho jsou proměnné ve většině případů statisticky významně zatíženy právě jedním faktorem.

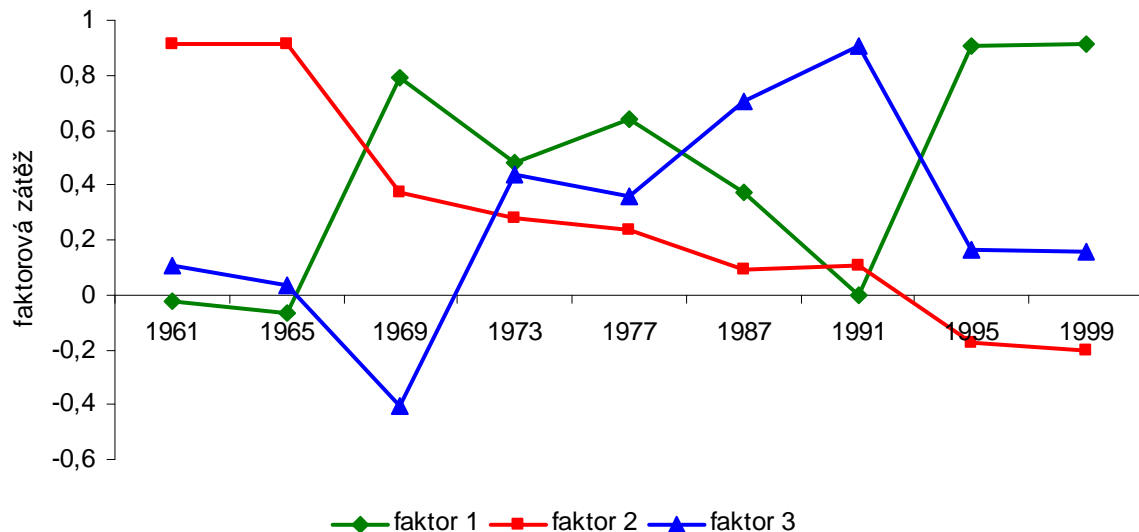
volby	faktor 1	faktor 2	faktor 3	komunalita
1961	-0,025	0,910	0,105	0,849
1965	-0,069	0,911	0,033	0,806
1969	0,792	0,372	-0,407	0,825
1973	0,481	0,281	0,440	0,769
1977	0,638	0,236	0,356	0,866
1987	0,370	0,092	0,704	0,868
1991	-0,003	0,105	0,906	0,854
1995	0,904	-0,178	0,167	0,888
1999	0,910	-0,200	0,159	0,886
<i>eigenvalue</i>	4,973	1,609	1,028	
celkový podíl vysvětleného rozptylu				0,846
Kaiser–Meyer–Olkinův index				0,760

Tabulka 4: Faktorová analýza stranického tábora levice¹²²

Faktorové zátěže vynesené do grafu 2 umožňují identifikovat tři oddělené epochy volební geografie levicových stran. První epocha končí volbami v roce 1969. Následuje druhá volební epocha, která trvá po celý zbytek sledovaného období s výjimkou voleb v roce 1991. Při nich došlo k poměrně výrazné změně volební

¹²² Statisticky významné hodnoty faktorových zátěží jsou vyznačeny tučně. Zdroj: autor.

geografie, což se projevilo mimořádně vysokou hodnotou zátěže třetího faktoru v těchto volbách (0,906). Tento vzor volební geografie ovšem úplně vymizel hned v dalších volbách v roce 1995, kdy dochází k výraznému posílení volební geografie předchozí epochy. Jak lze tyto výsledky interpretovat?

Graf 2: Faktorové zátěže stranického tábora levice¹²³

Hned ve druhých volbách po vojenském převratu v roce 1980 došlo k výrazné změně volební geografie politických stran levicového tábora, který byl v té době tvořen SHP a DSP. Tato skutečnost by se mohla na první pohled jevit jako potvrzení hypotézy kritických voleb. Třetí faktor lze ovšem spíše vysvětlit jako odraz volební spolupráce mezi SHP, v té době nejsilnější levicovou stranou, a kurdskou stranou HEP. Díky této spolupráci dosáhla SHP v roce 1991 mimořádně dobrého výsledku v provinciích s početnou kurdskou populací. V následujících volbách v roce 1995 kandidovala kurdská strana HADEP navazující na HEP samostatně, takže SHP nedokázala svůj předchozí úspěch v kurdských oblastech zopakovat. Vliv kandidátů HEP na volební geografii HEP zmizel a opět se objevila volební geografie typická pro levicové strany v předchozím období. Je-li tento výklad správný, napovídá relativně vysoká zátěž třetího faktoru v roce 1987 (0,704), že v kurdských oblastech se před vznikem čistě kurdských politických stran volilo převážně pro levici.

¹²³ Zdroj: autor.

Ve prospěch této interpretace třetího faktoru hovoří skutečnost, že volební výsledky kurdské strany HADEP z roku 1995 korelují ze všech politických stran, které se účastnily voleb v roce 1991, nejsilněji právě s volebními výsledky SHP (Pearsonův korelační koeficient 0,486). Protože se ve volbách v roce 1991 nepoužívalo preferenční hlasování, není bohužel možné očistit volební výsledky SHP od vlivu kurdských kandidátů a znovu provést faktorovou analýzu levicového tábora. Můžeme ale postupovat právě opačně: zařadíme-li samostatnou kurdskou stranu HADEP do levicového tábora a provedeme-li novou faktorovou analýzu, měl by být vliv voličů kurdských stran na volební výsledky levice odstraněn.

Tento postup je založen na dvou předpokladech. HEP i HADEP byly voleny téměř výhradně Kurdy, a to na základě jejich etnické příslušnosti, a obě strany měly po celé sledované období velmi stabilní volební geografii, takže její odchylky příliš neznečistí výsledky faktorové analýzy levicových stran. O oprávněnosti prvního předpokladu svědčí skutečnost, že volební výsledky HADEP mimo kurdské území byly v letech 1995 a 1999 mizivé. Totéž můžeme usuzovat i o HEP, protože mezi oběma stranami byla velmi vysoká míra personální, institucionální a ideologické kontinuity. I na základě politologických a sociologických výzkumů lze HEP a HADEP strany prohlásit za etnické politické strany s čistě kurdskými voliči.¹²⁴

Pokud jde o druhý předpoklad, byla volební geografie HADEP mezi lety 1995 a 1999 skutečně mimořádně stabilní (Pearsonův korelační koeficient 0,949). Vzhledem k tomu, že většina kurdských voličů byla ve sledovaném období soustředěna v poměrně zřetelně ohraničené geografické oblasti na jihovýchodě Anatólie, lze předpokládat, že existuje podobně vysoká korelace mezi hlasy pro HADEP v roce 1995 a hlasy pro kandidáty HEP na kandidátní listině SHP v roce 1991.

Faktorová analýza levicových stran a HADEP shrnutá v tabulce 5 a v grafu 3 jednoznačně potvrzuje výše diskutovanou interpretaci. Zatímco první faktor má podobný průběh jako v předchozí analýze a představuje epochu volební geografie levicových stran před vznikem kurdského politického hnutí, druhý faktor je možné vyložit jako kombinaci změny volební geografie levice na přelomu 60. a 70. let a politické mobilizace Kurdů na konci 80. let. Anomální třetí faktor je tedy uspokojivě

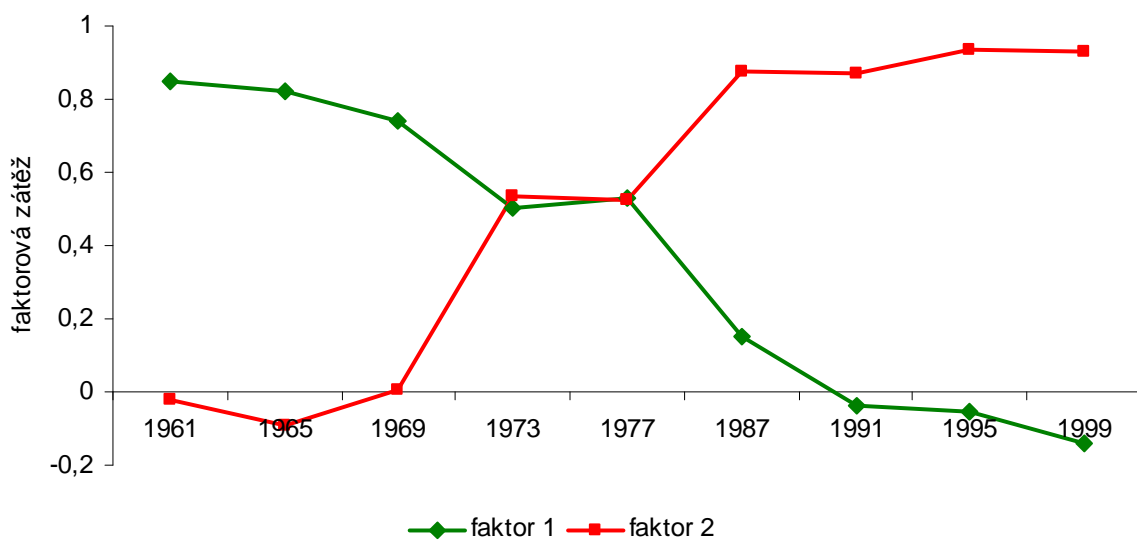
---

¹²⁴ GÜNEY, A.: c.d., s. 127–129.

vysvětlen jako odraz volební spolupráce SHP a HEP. Zbylé dva faktory představují dvě epochy relativně stabilního volebního chování levicových voličů.

volby	faktor 1	faktor 2	komunalita
1961	0,846	-0,024	0,702
1965	0,823	-0,094	0,633
1969	0,738	0,007	0,548
1973	0,501	0,533	0,717
1977	0,531	0,527	0,751
1987	0,151	0,877	0,883
1991	-0,038	0,871	0,738
1995	-0,054	0,935	0,842
1999	-0,142	0,929	0,793
<i>eigenvalue</i>	4,887	1,721	
celkový podíl vysvětleného rozptylu			0,734
Kaiser–Meyer–Olkinův index			0,750

Tabulka 5: Faktorová analýza stranického tábora levice a HADEP¹²⁵

Graf 3: Faktorové zátěže stranického tábora levice a HADEP¹²⁶

¹²⁵ Zdroj: autor.

¹²⁶ Zdroj: autor.

Volební geografii každé epochy lze ilustrovat pomocí výsledků voleb, které jsou nejvíce zatíženy faktorem představujícím volební chování v této epoše. Vhodnou pomůckou pro grafické zobrazení volebních výsledků je takzvaný kvartilový kartogram. Při jeho konstrukci se podíly hlasů v jednotlivých provinciích seřadí podle velikosti a poté se rozdělí do čtyř stejně velkých skupin.

V příloze 2 je první epocha volební geografie zobrazena pomocí kvartilového kartogramu volebních výsledků CHP v roce 1965, které nejsilněji korelují s prvním faktorem.¹²⁷ Elektorát CHP se v této epoše soustředil ve třech oblastech: v marmarském, egejském a černomořském regionu, ve velkých městech jako je Ankara a Istanbul a v poměrně jasně ohraničených oblastech východní a jihovýchodní Anatólie. Druhá epocha volební geografie je ilustrována v příloze 3 na kvartilovém kartogramu volebních výsledků CHP a DSP v roce 1999. Ve druhé volební epoše byla levice jednoznačně nejsilnější v pobřežních oblastech a ve velkých městech a naopak ztratila podporu v oblastech střední, východní a jihovýchodní Anatólie.

4.2. Stranický tábor pravice

Výsledky faktorové analýzy pravicových stran jsou shrnuty v tabulce 6. Hodnota Kaiser–Meyer–Olkinova indexu (0,876) i procento vysvětleného rozptylu (74,5%) je podobně vysoké jako v případě levicových stran, takže faktorová analýza je i v tomto případě vhodnou výzkumnou metodou. Hodnoty komunality jsou poměrně nízké v letech 1961, 1973 a 1987, ve všech případech lze ovšem nabídnout vysvětlení.

V roce 1961 lze nízkou hodnotu komunality (0,637) vysvětlit existencí pravicové strany YTP, která se podobně jako AP nepřímou hlásila k odkazu zrušené DP. Protože nešlo o dlouhodobě relevantní politickou stranu, nebyly volební výsledky YTP zahrnuty do faktorové analýzy. Zatímco v roce 1961 dosáhla YTP 13,73% hlasů, v následujících volbách v roce 1965 získala pouhá 3,72% hlasů. Vzhledem k ideologické blízkosti YTP a AP je možné, že většina bývalých voličů YTP dala

---

¹²⁷ Kartogramy byly vytvořeny pomocí počítačového programu *Geoda*, jehož autorem je Luc Anselin. ANSELIN, Luc: *Geoda* [počítačový program], verze 0.9.5-i, <http://geodacenter.asu.edu/> (30. 3. 2010).

v roce 1965 svůj hlas právě AP, v důsledku čehož došlo ke změně volební geografie AP. Tento jev zřejmě postihuje faktor, který neprošel Kaiserovým pravidlem, projevil se ovšem nízkou hodnotou komunality volebních výsledků AP v roce 1961.

volby	faktor 1	faktor 2	komunalita
1961	0,872	-0,188	0,637
1965	0,916	-0,042	0,804
1969	0,878	0,099	0,866
1973	0,578	0,360	0,667
1977	0,677	0,391	0,869
1987	0,459	0,367	0,510
1991	0,400	0,605	0,762
1995	0,273	0,725	0,793
1999	-0,161	0,958	0,794
<i>eigenvalue</i>	5,676	1,023	
celkový podíl vysvětleného rozptylu			0,745
Kaiser–Meyer–Olkinův index			0,876

Tabulka 6: Faktorová analýza stranického tábora pravice¹²⁸

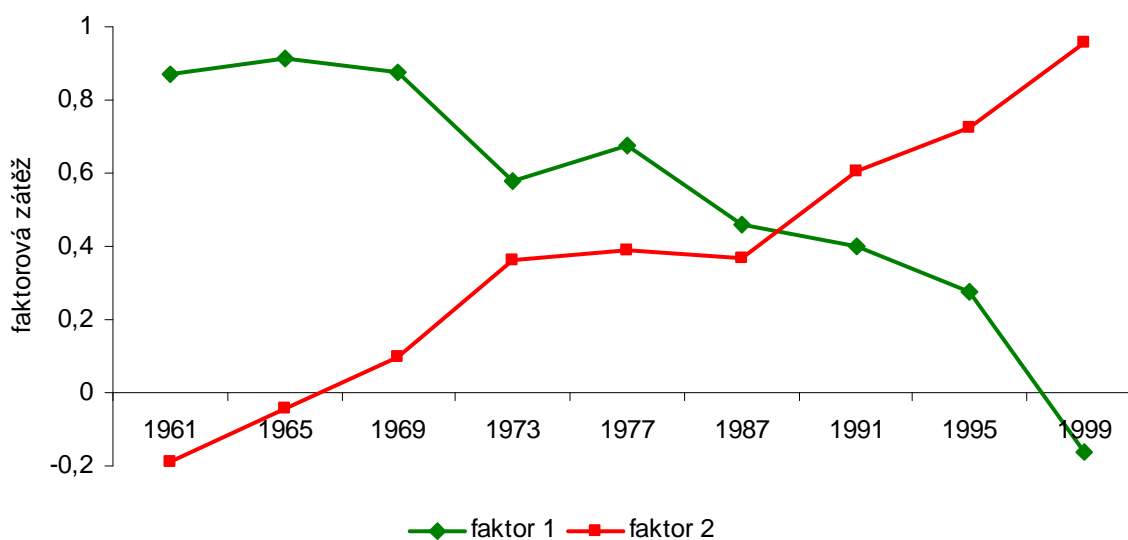
Obdobně lze vysvětlit i nízkou hodnotu komunality v roce 1973 (0,667). Tentokrát kandidovala vedle AP i DkP, která vznikla odštěpením části poslanců AP. V roce 1973 se DkP podařilo získat 11,89% hlasů, v roce 1977 se však tento podíl snížil na pouhé 1,85% hlasů. Podobně jako v předchozím případě lze předpokládat, že většina voličů DkP dala v roce 1977 svůj hlas AP.

Ve výsledcích faktorové analýzy se naopak vůbec neprojevila volební spolupráce ANAP s drobnou nacionalistickou stranou BBP ve volbách v roce 1995. Lze proto předpokládat, že BBP přispěla v těchto volbách ke společnému výsledku obou stran jen velmi malým dílem, takže nedokázala narušit převládající vzor volební geografie ANAP. V následujících volbách v roce 1999 ostatně získala BBP pouze 1,46% hlasů.

Vůbec nejnižší hodnoty dosahuje komunalita v roce 1987 (0,510). Tento jev lze vysvětlit jako odraz ideologické pestrosti elektorátu ANAP v těchto volbách. V předchozích polosvobodných volbách v roce 1983 dokázala ANAP pohlit značnou

¹²⁸ Zdroj: autor.

část voličské základny zrušených politických stran od levice po krajní pravici, protože byla pro většinu voličů jedinou přijatelnou stranou, které byla povolena účast ve volbách. Po obnovení svobodné stranické soutěže v roce 1987 se tato nesourodá skupina voličů začala rozpadat ve prospěch ideologicky vyhraněných stran, čemuž odpovídala i postupná změna volební geografie ANAP. Tyto voličské přesuny nebyly dostatečně významné, aby je postihl samostatný faktor schopný projít přes Kaiserovo pravidlo, projevíly se ovšem nízkou hodnotou komunality v roce 1987.

Graf 4: Faktorové zátěže stranického tábora pravice¹²⁹

Do grafu 4 jsou vyneseny zátěže dvou získaných faktorů, které představují dvě epochy volební geografie. Přechod mezi těmito volebními epochami byl poměrně pozvolný. Začal již v roce 1973 a probíhal až do roku 1991. Obě epochy jsou zobrazeny v příloze 4 a 5 na kartogramech volebních výsledků pravicových stran. V první volební epoše byl elektorát pravice soustředěn zejména v západní Anatolii, podél černomořského pobřeží a částečně i ve střední Anatolii. Ve druhé volební epoše pravice udržela silné postavení v černomořském regionu a voliče získávala i v některých oblastech jihovýchodní Anatolie.

¹²⁹ Zdroj: autor.

4.3. *Stranický tábor nacionalismu a stranický tábor islamismu*

Výzkum stranických táborů nacionalismu a islamismu zdánlivě komplikuje volební spolupráce RP, MČP a IDP v roce 1991. Kandidáti všech tří stran se účastnili voleb v roce 1991 na kandidátních listinách RP, takže pro tyto strany existuje pouze jeden společný volební výsledek. Tato skutečnost ale faktorovou analýzu nijak výrazně nekomplikuje. Předpokládáme-li, že volební výsledek IDP byl v roce 1991 stejně zanedbatelný jako ve volbách, kdy strana kandidovala samostatně (méně než 1%), lze díky faktorové analýze odhadnout relativní podíl MČP a RP na jejich společném výsledku.

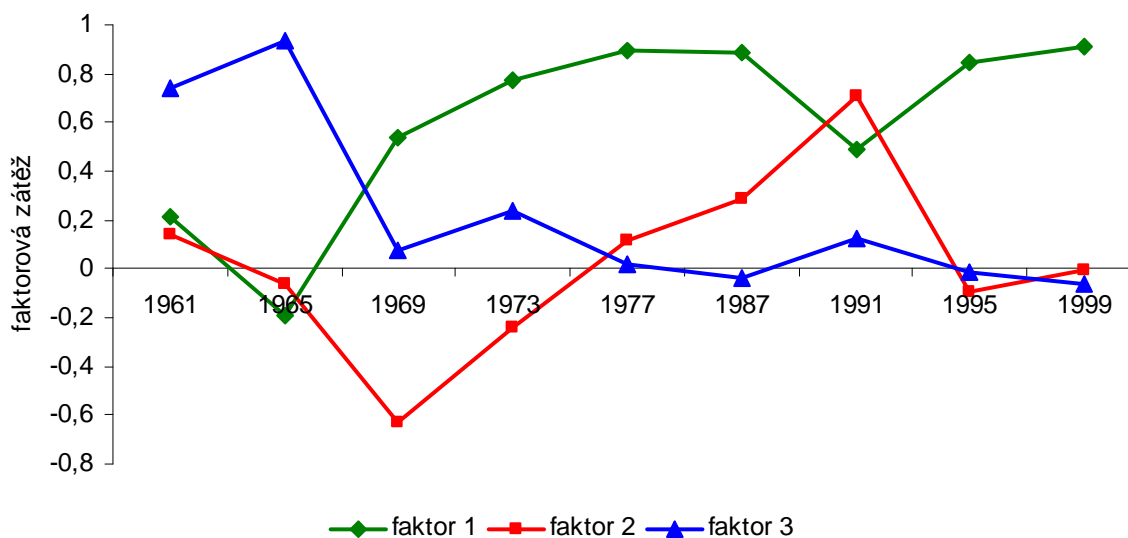
volby	faktor 1	faktor 2	faktor 3	komunalita
1961	0,211	0,139	0,737	0,688
1965	-0,192	-0,064	0,935	0,821
1969	0,539	-0,628	0,074	0,685
1973	0,771	-0,244	0,241	0,803
1977	0,897	0,113	0,019	0,836
1987	0,885	0,286	-0,041	0,870
1991	0,489	0,708	0,126	0,815
1995	0,844	-0,094	-0,017	0,707
1999	0,908	-0,005	-0,064	0,796
<i>eigenvalue</i>	4,663	1,313	1,046	
celkový podíl vysvětleného rozptylu				0,780
Kaiser–Meyer–Olkinův index				0,819

Tabulka 7: Faktorová analýza stranického tábora nacionalismu¹³⁰

Proveďme nejprve faktorovou analýzu stranického tábora nacionalismu se zahrnutím společného volebního výsledku RP a MČP a IDP z roku 1991. Výsledky této analýzy shrnuje tabulka 7 a graf 5. Kromě dvou jasně odlišených faktorů představujících jednotlivé epochy volební geografie pozorujeme dopad volební spolupráce RP, MČP a IDP na volební geografii MČP v podobě třetího faktoru. Lze předpokládat, že

¹³⁰ Zdroj: autor.

relativní podíl MČP na volebním výsledku RP v roce 1991 byl poměrně malý, protože jinak stabilní volební geografie MČP se spoluprací s RP výrazně změnila.

Graf 5: Faktorové zátěže stranického tábora nacionalismu¹³¹

I z výsledků faktorové analýzy islamistických stran v tabulce 8 a grafu 5 dokážeme vyčíst, že příspěvek voličů MČP k volebnímu výsledku RP v roce 1991 byl relativně malý, protože volební spolupráce RP, MČP a IDP nedokázala narušit vysoce stabilní vzor volební geografie islamistických stran. Obě faktorové analýzy navíc vykazují vysokou hodnotu Kaiser–Meyer–Olkinova indexu, stejně jako vysoké procento vysvětleného rozptylu proměnných, takže žádné další významné vlivy nebyly zanedbány.

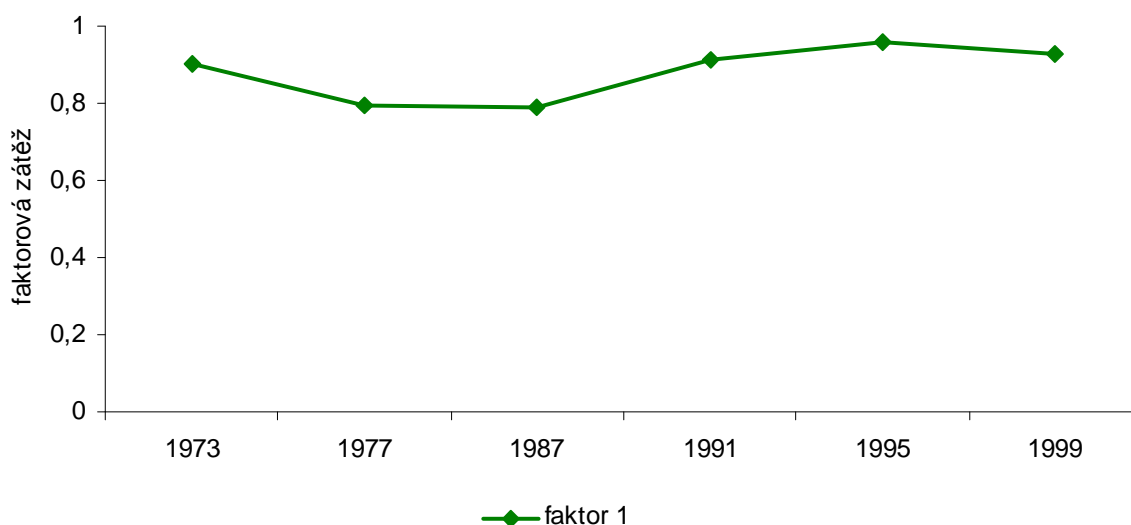
Zatímco v případě stranického tábora islamismu pozorujeme jedinou epochu stabilní volební geografie, která se během sledovaného období nijak výrazněji neměnila, u nacionalistických stran můžeme rozlišit dvě epochy volební geografie ostře oddělené volbami v roce 1969. Tento jev lze přičíst institucionální a ideologické proměně, kterou v tomto období prošla strana CKMP. V předchozích volbách v roce 1965 ztratila většinu svých voličů, což vedlo k vnitrostranické krizi a ke štěpení strany. Zbytek CKMP se následně přejmenoval na MHP. Nové vedení nahradilo program korporativismu inspirovaného evropským fašismem novou ideologií spojující

¹³¹ Zdroj: autor.

radikální rasový nacionalismus a apel na tradiční náboženské hodnoty, což přilákalo nové voliče. Došlo proto k výrazně změně volební geografie této strany. Jak je patrné z grafu 5, tento vzor zůstal stabilní až do konce sledovaného období.

volby	faktor 1	komunalita
1973	0.901	0.811
1977	0.796	0.634
1987	0.790	0.624
1991	0.915	0.837
1995	0.960	0.921
1999	0.927	0.859
<i>eigenvalue</i>		4.686
celkový podíl vysvětleného rozptylu		0.781
Kaiser–Meyer–Olkinův index		0.865

Tabulka 8: Faktorová analýza stranického tábora islamismu¹³²

Graf 6: Faktorové zátěže stranického tábora nacionalismu¹³³

V přílohách 6 a 7 jsou volební epochy nacionalistických a islamistických stran ilustrovány na kartogramech volebních výsledků. Islamistické strany byly úspěšné zejména v nábožensky konzervativních oblastech střední a východní Anatólie.

¹³² Zdroj: autor.

¹³³ Zdroj: autor.

Podobný vzor volebního chování pozorujeme i u nacionalistických stran, jejich voliči se ovšem soustředili spíše ve střední Anatolii. Nacionalistické strany dokázaly do určité míry získávat voliče i v západní části Turecka. Islamistické strany byly na druhou stranu v této oblasti vůbec nejslabší.

4.4. Stanovení platnosti prověřovaných hypotéz

Nyní můžeme porovnat výsledky jednotlivých stranických táborů a odvodit z nich obecné závěry o celkovém vývoji volebního chování, na jejichž základě lze stanovit platnost prověřovaných hypotéz. Ve všech stranických táborech pozorujeme relativně stabilní vzory volebního chování, které přetrvávají v několika po sobě následujících volbách a mění se poměrně pozvolna. Za neplatnou proto můžeme prohlásit situační hypotézu, která předpokládá nesystematické změny volebního chování při každých volbách v důsledku aktuálních politických událostí.

Nepotvrdila se ani hypotéza kritických voleb, podle níž by mělo bezprostředně po vojenském převratu v roce 1980 dojít k přechodu mezi volebními epochami prostřednictvím kritických voleb. U žádného stranického tábora se takový proces neodehrál. Ačkoli po roce 1980 došlo k úplné obměně všech politických stran, nedokázal vojenský převrat narušit převládající vzor volebního chování, které vykazuje vysokou míru kontinuity s předchozím obdobím. V případě nacionalistických a islamistických stran je tato návaznost jednoznačná. Na levici a na pravici sice došlo ke vzniku dvojic ideologicky podobných politických stran, což vedlo k oslabení voličské identifikace se stranami a k nárůstu volatility, zdá se však, že si tyto dvojice stran mezi sebou jednoduše rozdělily voliče zrušených stran CHP a AP. Přesuny voličů mezi stranickými tábory byly z hlediska volební geografie homogenní.

Potvrzena byla hypotéza voličského přeskupení. K tomuto procesu došlo zhruba v letech 1969–1987, začal tedy již dlouho před vojenským převratem z roku 1980, který z tohoto hlediska nebyl žádným zásadním zvratem. Pozorovaná změna volebního chování probíhala postupně a byla jak velmi výrazná, tak i dlouhodobě stabilní. Splňuje tedy znaky voličského přeskupení, jak tento pojem chápe teorie kritických voleb.

Nyní zbývá odpovědět na otázku, jak by měl být tento jev interpretován. Je oprávněné se domnívat, že výsledky faktorové analýzy zachytily a kvantitativně

vyjádřily dopad dlouhodobého modernizačního procesu na turecké volební chování. Tuto domněnku by bylo možné prověřit porovnáním volebních výsledků politických stran s demografickými znaky obyvatelstva jednotlivých provincií. V Turecku jsou ovšem lokální demografické informace obtížně dostupné, pokud vůbec existují. Nelze například získat data o etnickém a náboženském složení obyvatelstva, protože moderní turecká státnost je založena na předpokladu, že všichni obyvatelé státu jsou etničtí Turci praktikující sunnitský islám. I kdyby takové demografické údaje byly k dispozici, případná kvantifikace jejich srovnání s volebními výsledky, například pomocí regresního modelu, by nebyla příliš vypovídající z důvodu malého počtu provincií.

Výsledky faktorové analýzy jsou proto v této práci interpretovány na základě dosavadní odborné literatury týkající se vývoje volebního chování v Turecku. Demografická struktura tureckých provincií je nicméně alespoň v hrubých obrysech ilustrována v přílohách 8–11, které zachycují dvě hlavní složky modernizačního procesu: industrializaci a urbanizaci, v obou případech na začátku a na konci sledovaného období. Kartogram v příloze 8 byl přejat ze studie Melvina Albauma a Christophera S. Daviese, kteří měřili úroveň hospodářského rozvoje tureckých provincií v 60. letech pomocí velkého množství proměnných, mezi něž patří například délka silniční sítě či spotřeba elektrické energie.¹³⁴

Na počátku sledovaného období byl turecký elektorát rozdělen především mezi voliče CHP a AP. Voličskou základnu CHP tvořily podle odborníků především vojenské a úřednické elity a střední třída v rozvinutých oblastech západního Turecka a ve velkých městech. Na jihu a na východě Anatólie byli voliči CHP zejména drobní rolníci existenčně závislí na velkostatkářích spojených s touto stranou.¹³⁵ Tuto voličskou základnu zachycuje kartogram v příloze 2.

Rozmístění elektorátu AP patrně z kartogramu v příloze 4 do značné míry odpovídá definici mocenské periferii Turecka podle Ş. Mardina. Ta obsahovala především obyvatelé nábožensky konzervativních oblastí Anatólie, kde se tradičně

---

¹³⁴ ALBAUM, Melvin – DAVIES, Christopher S.: *The spatial structure of socio-economic attributes of Turkish provinces*. International Journal of Middle East Studies, 4, 1973, č. 3, s. 301.

¹³⁵ TACHAU, F.k: *An overview of electoral behavior: Toward protest or consolidation of democracy?* s. 48.

soustředil nejsilnější odpor proti modernizačnímu projektu sekulárních mocenských elit.¹³⁶ Při porovnání kartogramů CHP a AP v přílohách 2 a 4 by se sice na první pohled mohlo zdát, že zejména v jihovýchodní Anatolii dominovala spíše CHP než AP, je však třeba mít na paměti, že kartogramy nezobrazují absolutní počet voličů. CHP dokázala mobilizovat voliče ve střední a jižní Anatolii díky místním notáblům, přesto však byla v těchto oblastech úspěšnější AP.

Mocenskou periferii dále tvořily masy průmyslových dělníků v rozvinutých oblastech na západě Turecka a na pobřeží Černého moře, kde probíhala nejrychlejší industrializace a urbanizace. Během první volební epochy zde byla AP velmi úspěšná, protože se jí v tomto období dařilo mobilizovat průmyslové dělníky prosazováním rozsáhlých programů sociální péče, bezplatného zdravotnictví a školství či zlepšení pracovních podmínek.¹³⁷

Klíčovým důsledkem dlouhodobé hospodářské modernizace Turecka, který na konci 60. let odstartoval proces voličského přeskupení, byla ideologická proměna CHP v sociálně demokratickou stranu. Nový program byl zaměřen zejména na nižší společenské vrstvy, které vznikly v rychle se rozvíjejících oblastech západního Turecka v důsledku industrializace a urbanizace a které v předchozím období volily spíše pro AP.¹³⁸ Tato strategie se ukázala jako velmi úspěšná. Jak je patrné na kartogramu v příloze 3, volební geografie CHP odpovídající jejímu novému ideologickému profilu zůstala následně zachována i u levicových stran po roce 1980. Podle sociologických výzkumů odpovídal elektorát těchto stran vžité představě o levicovém voliči: byl tvořen především zaměstnanci se spíše nižšími příjmy a nižším vzděláním.¹³⁹

AP byla v důsledku odlivu voličů nucena opustit sociální rétoriku zaměřenou na elektorát mocenské periferie a začala se zaměřovat na rychle rostoucí skupinu voličů vyšší a střední třídy. Tento trend byl dále posílen v 80. letech, kdy se základem programu pravicových stran ANAP a DYP stal ekonomický liberalismus. Jak ukazuje

---

¹³⁶ SATIBAY, Ali Yaşar: *The Democratic Party, 1946–1960*. In: HEPER, M. – LANDAU, J. (edd.): c.d., s. 122–125.

¹³⁷ LEVÍ, A.: c.d., s. 142–144.

¹³⁸ TURAN, İ.: *Old soldiers never die: The Republican People's Party of Turkey*, s. 212–213.

¹³⁹ ESMER, Yılmaz: *At the ballot box: Determinants of voting behavior*. In: SAYARI, S. – ESMER, Y. (edd.): c.d., s. 98–101.

kartogram v příloze 5, pravicové strany zůstaly i po voličském přeskupení poměrně úspěšné v rozvinutých oblastech Turecka. Sociologické výzkumy však prokazují, že se jejich voličská základna podstatně změnila. Již se nejednalo o elektorát mocenské periferie tvořený drobnými rolníky na venkově a průmyslovými dělníky ve velkých městech, ale naopak o relativně nejvzdělanější, nejmajetnější a nejvíce prosekulární část obyvatelstva, kterou dokázal zaujmout program ekonomického liberalismu.¹⁴⁰ Nový vzor volebního chování zůstal zachován i po roce 1980.

V 60. letech se v tureckém stranickém systému navíc etablovaly nové typy politických stran, které mohly vzniknout díky politické liberalizaci po vojenském převratu v roce 1960 a které nabízely nová a výrazně odlišná řešení společenských a hospodářských problémů provázejících modernizační proces. Jednalo se zejména o nacionalistické a islamistické strany, které si dokázaly udržet relevanci i po roce 1980. Jak je vidět z kartogramů v příloze 6 a 7, tyto strany byly nejúspěšnější v relativně méně rozvinutých oblastech střední a východní Anatólie, kde původně dominovala AP.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ ÖNIŞ, Z.: c.d., s. 17–18.

Závěr

Cílem této práce bylo poskytnout objektivní odpověď na otázku, zda vojenský převrat v roce 1980 vedl k zásadní změně volebního chování v Turecku. Na základě dosavadní odborné debaty o dopadech vojenského převratu na turecké volební chování byly stanoveny tři navzájem si konkurující hypotézy. Volební chování bylo při jejich formulaci konceptualizováno pomocí teorie kritických voleb.

Podle hypotézy kritických voleb způsobil vojenský převrat v roce 1980 zásadní změnu volebního chování v Turecku, která se projevila výskytem kritických voleb po obnovení svobodné soutěže politických stran. Odborníci, kteří argumentují v souladu s touto hypotézou, považují časté zásahy turecké armády do přirozeného vývoje stranického systému za hlavní faktor určující volební chování v Turecku. Podle jejich názoru bylo příčinou hledané změny volebního chování zejména oslabení identifikace voličů s politickými stranami a vysoká míra voličské volatility, což bylo způsobeno vznikem nadbytečně vysokého počtu ideologicky podobných politických stran po roce 1980.

Podle hypotézy voličského přeskupení neměl vojenský převrat v roce 1980 žádný větší dopad na turecké volební chování. Autoři zastávající tento názor se domnívají, že turecké volební chování bylo ve sledovaném období formováno především procesem dlouhodobé hospodářské modernizace Turecka. V důsledku rychlé industrializace a urbanizace došlo k zásadním změnám ve struktuře společnosti, které se díky politické liberalizaci v 60. letech projeví i ve složení stranického systému. Vojenský převrat z roku 1980 nepředstavoval v tomto procesu žádný výraznější předěl.

Podle situační hypotézy neexistovaly v tureckém volebním chování ve sledovaném období žádné významné dlouhodobé trendy. Výsledky voleb byly totiž do značné míry určovány aktuálními politickými událostmi, volební chování se proto výrazně měnilo při každých volbách. Tato hypotéza byla vytvořena na základě argumentů odborníků, kteří poukazují na relativně slabé ukotvení tureckých politických stran ve společnosti. Volební soutěž byla podle jejich názoru do značné míry ovlivňována významnými politickými událostmi a osobními konflikty mezi charismatickými stranickými vůdci.

Hypotézy byly prověřovány na základě kontextuálního přístupu ke studiu volebního chování, a to pomocí faktorové analýzy volebních výsledků dlouhodobě relevantních tureckých politických stran v letech 1961–1999. Protože po roce 1980 došlo k úplně obměně stranického systému, byly zkoumané politické strany sloučeny na základě ideologické podobnosti do čtyř stranických táborů: levice, pravice, nacionalismu a islamismu. Výsledky faktorové analýzy byly následně interpretovány pomocí teorie kritických voleb.

Na základě tohoto výzkumu byla potvrzena hypotéza voličského přeskupení. Faktorová analýza odhalila dvě zřetelně odlišné epochy volebního chování, které byly odděleny obdobím postupné změny volební geografie v letech 1969–1987. Vojenský převrat v roce 1980 neměl na tento proces žádný pozorovatelný vliv. Na základě dosavadní odborné literatury o volebním chování v Turecku byla tato zjištění interpretována jako důsledek dlouhodobého procesu hospodářské modernizace.

V jeho důsledku došlo po roce 1965 k radikální ideologické proměně CHP z politické strany zastupující mocenské centrum tureckého státu ve stranu sociálně demokratického typu zaměřenou zejména na městské voliče nižších společenských vrstev. Díky tomu dokázala CHP získat značnou část voličů mocenské periferie, kteří dříve volili zejména pro AP. AP se v důsledku toho postupně přeorientovala na rostoucí skupinu voličů vyšších a středních vrstev. Tomu odpovídala i změna ve volební geografii obou politických stran, která byla odhalena faktorovou analýzou. Kromě toho se v průběhu voličského přeskupení dokázaly prosadit nacionalistické a islamistické strany, které převzaly část venkovských voličů AP. Tento elektorát pro ně zůstal typickým i po roce 1980.

Vzory volební geografie, které se vytvořily v průběhu voličského přeskupení v letech 1969–1987, zůstaly zachovány i po vojenském převratu v roce 1980. Turecká armáda se sice pokoušela přerušit kontinuitu vývoje stranického systému pomocí různých nástrojů ústavního a volebního inženýrství, po roce 1980 se nicméně zformoval stranický systém, v němž si dokázaly uchovat relevanci všechny hlavní ideologické směry turecké politiky. V důsledku zákazu obnovení politických stran ze 70. let sice vznikly na levici a na pravici dvojice ideologicky podobných stran, tento jev nicméně nevedl k narušení převládajících vzorů volebního chování.

Mezi odborníky studujícími volební chování v Turecku probíhá již od roku 1980 debata, zda vojenský převrat v roce 1980 vedl k zásadní změně volebního chování v Turecku či nikoli. Hlavní přínos této práce spočívá ve skutečnosti, že se na danou

otázku podařilo najít jasnou odpověď založenou na použití poměrně sofistikované kvantitativní metody. Případné budoucí studie navazující na tuto práci by mohly zvýšit její přínos několika způsoby. Faktorová analýza by mohla být provedena za použití volebních výsledků nižších administrativních jednotek, než jsou turecké provincie. Větší počet případů by výrazně snížil míru ekologického zkreslení.

Zároveň by bylo možné provést srovnání odhalených vzorů volební geografie s demografickými daty, například pomocí regresního modelování, a na základě toho kvantitativně prověřit existenci příčinného vztahu mezi pozorovanými změnami volebního chování a dopady modernizačního procesu na společenskou strukturu. Dále by bylo možné rozšířit sledované období, aby pokrývalo celý časový úsek svobodné stranické soutěže v Turecku a porovnat dopady různých zásahů armády a dalších vnějších aktérů na vývoj tureckého volebního chování. Tyto poznatky by bylo možné zasadit do kontextu teorií, které studují vztahy mezi armádou a civilní společností.

Seznam zdrojů

Prameny

Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (il yayınları) [Všeobecné sčítání obyvatelstva: sociální a ekonomické charakteristiky obyvatelstva (podle provincie)]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2000, 305 s.

Milletvekili genel seçimleri [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

Literatura

AKARCA, Ali T. – TANSEL, Aysit: *Economic performance and political outcomes: An analysis of the Turkish parliamentary and local election results between 1950 and 2004*. Public Choice, 129, 2006, č. 1–2, s. 77–105.

AKGÜN, Birol: *Aspects of party system development in Turkey*. Turkish Studies, 2, 2001, č. 1, s. 71–99.

ALBAUM, Melvin – DAVIES, Christopher S.: *The spatial structure of socio-economic attributes of Turkish provinces*. International Journal of Middle East Studies, 4, 1973, č. 3, s. 288–310.

ALESKEROV, Fuad – ERSEL, Hasan – SABUNCU, Yavuz: *Power and coalitional stability in the Turkish parliament, 1991–99*. Turkish Studies, 2, 2000, č. 1, s. 21–38.

ARIKAN, E. Burak: *Turkish ultra-nationalists under review: A study of the Nationalist Action Party*. Nations and Nationalism, 8, 2002, č. 1, s. 357–375.

AYATA, Sencer – AYATA, Ayşe-Güneş: *The center-left parties in Turkey*. Turkish Studies, 8, 2007, č. 2, s. 211–232.

BAŞKAN, Filiz: *At the crossroads of ideological divides: Cooperation between leftists and ultranationalists in Turkey*. Turkish Studies, 6, 2005, č. 1, s. 53–69.

BENNETT, Robert J.: *European progress in spatial analysis*. Londýn, Pion Limited 1981, 305 s.

BLAKE, Donlad E.: *1896 and all that: Critical elections in Canada*. Canadian Journal of Political Science, 12, 1979, č. 2, s. 259–279.

CAMPBELL, Angus – CONVERSE, Phillip E. – MILLER, Warren E. – STOKES, Donald E. (edd.): *Elections and the political order*. New York, John Wiley 1966, 398 s.

CARAMANI, Daniele: *The nationalization of politics. The formation of national electorates and party systems in Western Europe*. Cambridge, Cambridge University Press 2004, 347 s.

ÇARKOĞLU, Ali: *Political preferences of the Turkish electorate: Reflections of an Alevi-Sunni cleavage*. Turkish Studies, 6, 2005, č. 6, s. 273–292.

ÇARKOĞLU, Ali: *The geography of the April 1999 Turkish elections*. Turkish Studies, 1, 2000, č. 1, s. 147–171.

ÇARKOĞLU, Ali: *The Turkish party system in transition: Party performance and agenda change*. Political Studies, 46, 1998, č. 3, s. 544–571.

COX, R. K.: *Suburbia and voting behavior in the London metropolitan area*. Annals, Association of American Geographers, 58, 1968, s. 11–27.

DEMIREL, Tanel: *The Turkish military's decision to intervene: 12 September 1980*. Armed Forces and Society, 29, 2003, č. 2, s. 253–280.

EVANS, Geoffrey – NORRIS, Pippa (edd.): *Critical elections. British parties and voters in long-term perspective*. Londýn – Thousand Oaks – New Delhi, Sage Publications 1999, 355 s.

GÜLALP, Haldun: *Globalization and political Islam: The social bases of Turkey's Welfare Party*. *International Journal of Middle East Studies*, 33, 2001, č. 3, s. 433–448.

HALE, William: *The role of electoral system in Turkish politics*. *International Journal of Middle East Studies*, 11, 1980, č. 3, s. 401–417.

HALE, William: *Turkey's domestic political landscape: A glance at the past and the future*. *The International Spectator*, 34, 1999, č. 1, s. 27–46.

HALE, William: *Turkish politics and the military*. Londýn – New York, Routledge 1994, 384 s.

HEPER, Metin – EVIN, Ahmet (edd.): *State, democracy, and the military. Turkey in the 1980s*. Berlín – New York, Walter de Gruyter 1988, 265 s.

HEPER, Metin – EVIN, Ahmet (edd.): *Politics in the Third Turkish Republic*. Boulder – San Francisco – Oxford, Westview Press 1994, 270 s.

HEPER, Metin – LANDAU, Jacob M (edd.): *Political parties and democracy in Turkey*. Londýn – New York, I. B. Tauris 1991, 288 s.

HEPER, Metin: *Political studies in Turkey*. *Turkish Studies*, 1, 2000, č. 2, s. 125–134.

HEPER, Metin – SAYARI, Sabri (edd.): *Political leaders and democracy in Turkey*. Lanham – Oxford, Lexington Books 2002, 259 s.

HEPPEN, John – MESYANZHINOV – Dmitry: *Political geography in Louisiana: The impact of the French influence in the post-World War II era*. *Political Geography*, 22, 2003, č. 5, s. 519–533.

JOHNSTON, Ron. J. – PATTIE, Charles J. – JOHNSTON, Robin C.: *The role of ecological analysis in electoral geography: The changing pattern of Labour voting in Great Britain 1983–1987*. Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, 70, 1988, č. 3, s. 307–324.

JOHNSTON, Ron J.: *The changing geography of voting in the United States: 1946–1980*. Transactions of the Institute of British Geographers, 7, 1982, č. 2, s. 187–204.

KEY, Vladimer O.: *A theory of critical elections*. The Journal of Politics, 17, 1955, č. 1, s. 3–18.

KIM, Jae-On – MUELLER, Charles W.: *Introduction to factor analysis*. Newbury Park, Sage Publications 1978, 79 s.

KIRBY, Andrew M. – TAYLOR, Peter. J.: *A geographical analysis of the voting pattern in the EEC referendum, 5 June 1975*. Regional Studies, 10, 1976, č. 1, s. 183–191.

KOUBA, Karel: *Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy*. Sociologický časopis, 43, 2007, s. 5, s. 1017–1037.

LEITHNER, Christian: *Of time and partisanship stability revisited: Australia and New Zealand 1905-90*. American Journal of Political Science, 4, 1997, č. 4, s. 1104–1127.

LIPSET, S. M. – ROKKAN, S.: *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York, Free Press 1967, 554 s.

MAIR, Peter (edd.): *The West European party system*. Oxford, Oxford University Press 1990, 376 s.

MARDIN, Şerif: *Center-periphery relations: A key to Turkish politics?* Daedalus, 102, 1973, č. 1, 169–190 s.

MAYHEW, David R.: *Electoral realignments: A critique of an American genre*. New Haven, Yale University Press 2004, 192 s.

MELOUN, Milan – MILITKÝ, Jiří – HILL, Martin: *Počítačová analýza vícerozměrných dat v příkladech*. Praha, Academia 2005, 499 s.

OSEI-KWAME, Peter – TAYLOR, Peter J.: *A politics of failure: The political geography of Ghanaian elections, 1954–1979*. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, 1984, č. 4, s. 574–589.

ÖNIŞ, Ziya: *The political economy of islamic resurgence in Turkey: The rise of the Welfare Party in perspective*. *Third World Quarterly*, 18, 1997, č. 4, s. 743–766.

ÖZBUDUN, Ergun – TACHAU, Frank: *Social change and electoral behavior in Turkey: Toward a 'critical realignment'?* *International Journal of Middle East Studies*, 6, 1975, č. 4, s. 460–480.

ROSENOF, Theodore: *Realignment: The theory that changed the way we think about American politics*. Lanham, Rowman and Littlefield Publishers 2003, 231 s.

RUBIN, Barry – HEPER, Metin (edd.): *Political parties in Turkey*. Frank Cass, Londýn – Portland 2002, 160 s.

SARTORI, Giovanni: *Parties and party systems. A framework for analysis*. Colchester, European Consortium for Political Research 2005, 342 s.

SAYARI, Sabri – ESMER, Yılmaz (edd.): *Politics, parties, and elections in Turkey*. Boulder – Londýn, Lynne Rienner Publishers 2002, 237 s.

SAYARI, Sabri: *Political parties, party systems, and economic reforms: The Turkish case*. *Studies in Comparative International Development*, 31, 1996, č. 4, 29–45.

SHELLEY, Fred M. – ARCHER, Clark J.: *Political habit, political culture and the electoral mosaic of a border region*. *Geographical Perspectives*, 54, 1984, č. 1, s. 7–20.

SECOR, Anna J.: *Ideologies in crisis: Political cleavages and electoral politics in Turkey in the 1990s*. *Political Geography*, 20, 2001, č. 5, s. 539–560.

TURAN, İlter: *Old soldiers never die: The Republican People's Party of Turkey*. *South European Society and Politics*, 11, 2006, č. 3–4, s. 559–578.

TURAN, İlter: *Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decades*. *The Journal of Legislative Studies*, 9, 2003, č. 2, s. 151–176.

WATREL, Robert H. – FOUBERG, Erin H.: *Presidential voting regions of the Northern Great Plains: No need for an East and West Dakota*. *Great Plains Research*, 10, 200, č. 1, s. 189–213.

WEST, W. Jefferson: *Regional cleavages in Turkish politics: An electoral geography of the 1999 and 2002 national elections*. *Political Geography*, 24, 2005, č. 4, s. 499–523.

YAVUZ, M. Hakan: *Islamic political identity in Turkey*. Oxford – New York, Oxford University Press 2003, 351 s.

ZARYCKI, Tomasz – NOWAK, Andrzej: *Hidden dimensions: The stability and structure of regional political cleavages in Poland*. *Communist and Post-communist Studies*, 33, 2000, č. 3, s. 221–253.

Software

ANSELIN, Luc: *Geoda* [počítačový program], verze 0.9.5-i, <http://geodacenter.asu.edu/> (30. 3. 2010).

LORENZO-SEVA, Urbano – FERRANDO, Pere J.: *Factor* [počítačový program], verze 7.02, <http://psico.fcep.urv.es/utilitats/factor/> (30. 3. 2010).

Seznam příloh

Příloha 1: Turecké regiony a jejich provincie v roce 1960. Zdroj: *Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (il yayınları)* [Všeobecné sčítání obyvatelstva: sociální a ekonomické charakteristiky obyvatelstva (podle provincie)]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2000, 305 s.

Příloha 2: Kvartilový kartogram CHP v roce 1965. Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

Příloha 3: Kvartilový kartogram CHP a DSP v roce 1999. Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

Příloha 4: Kvartilový kartogram AP v roce 1965. Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

Příloha 5: Kvartilový kartogram ANAP a DYP v roce 1999. Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

Příloha 6: Kvartilový kartogram MHP v roce 1999. Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

Příloha 7: Kvartilový kartogram RP v roce 1995. Zdroj: *Milletvekili genel seçimleri* [Všeobecné parlamentní volby]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2007, 281 s.

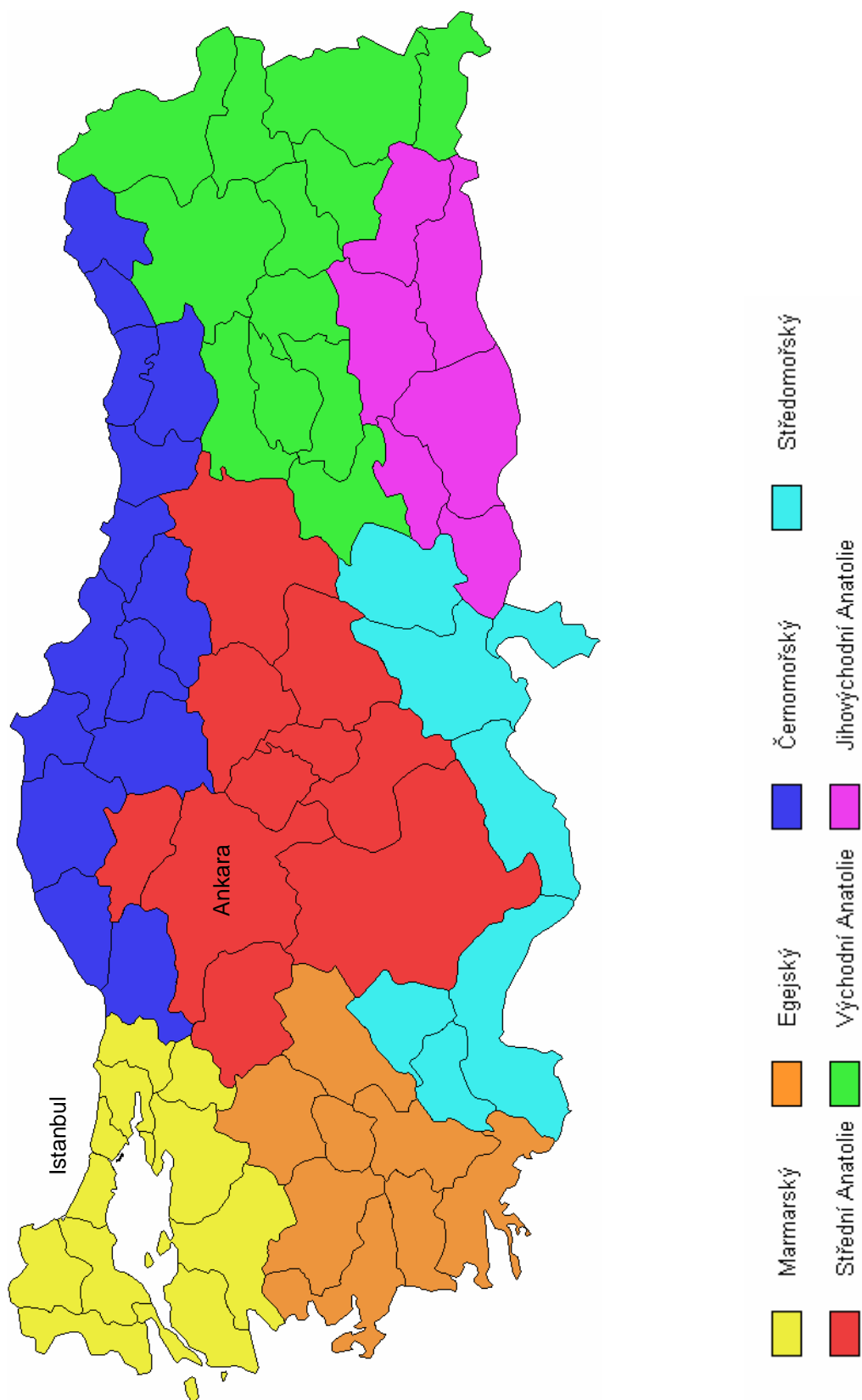
Příloha 8: Hospodářský rozvoj Turecka v 60. letech. Zdroj: ALBAUM, Melvin – DAVIES, Christopher S.: *The spatial structure of socio-economic attributes of Turkish provinces*. International Journal of Middle East Studies, 4, 1973, č. 3, s. 301.

Příloha 9: Kvartilový kartogram HDP v roce 1999. Zdroj: *Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (il yayınları)* [Všeobecné sčítání obyvatelstva: sociální a ekonomické charakteristiky obyvatelstva (podle provincie)]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2000, 305 s.

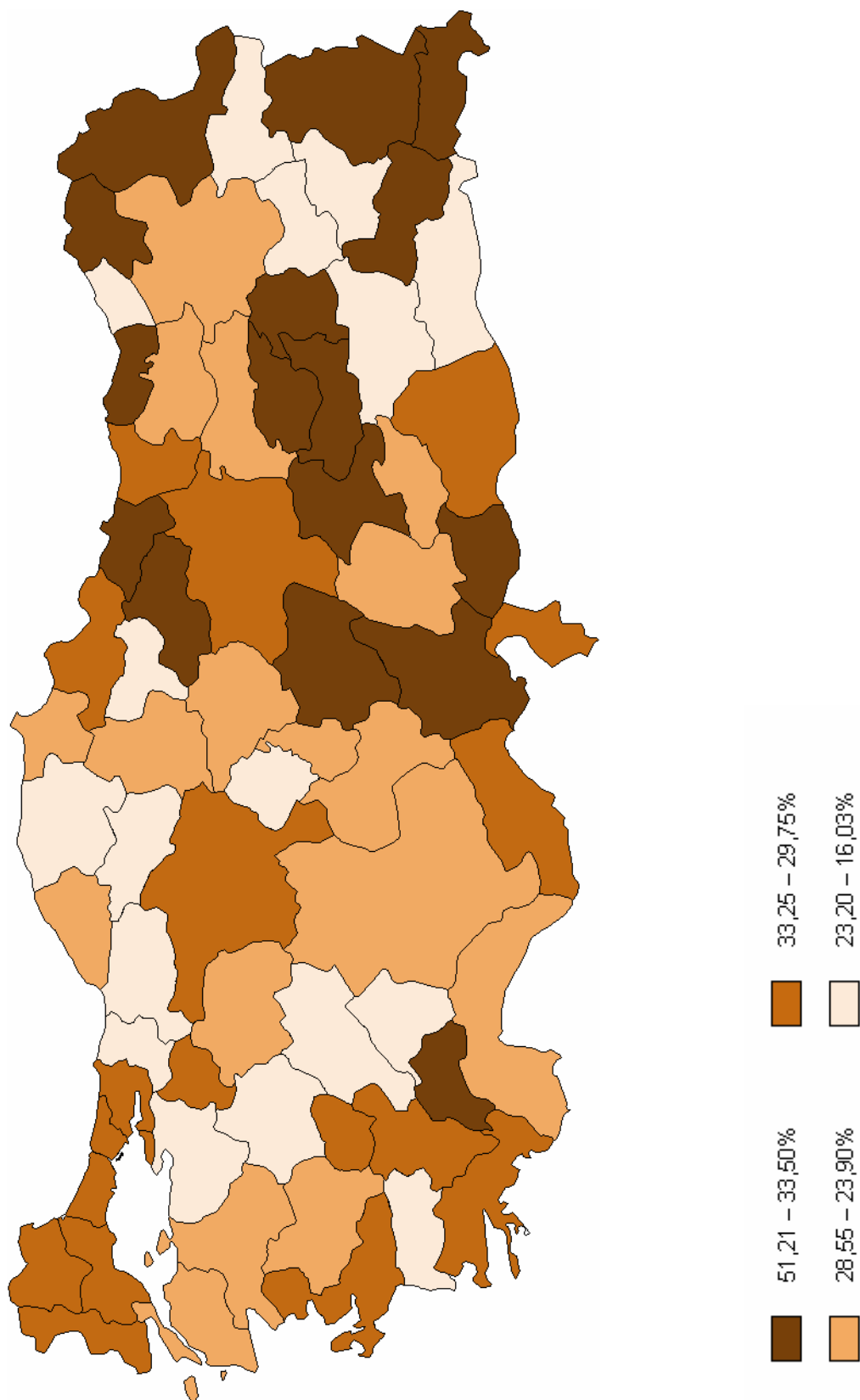
Příloha 10: Kvartilový kartogram hustoty zalidnění v roce 1961. Zdroj: *Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (il yayınları)* [Všeobecné sčítání obyvatelstva: sociální a ekonomické charakteristiky obyvatelstva (podle provincie)]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2000, 305 s.

Příloha 11: Kvartilový kartogram hustoty zalidnění v roce 1999. Zdroj: *Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri (il yayınları)* [Všeobecné sčítání obyvatelstva: sociální a ekonomické charakteristiky obyvatelstva (podle provincie)]. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı [Turecký statistický úřad] 2000, 305 s.

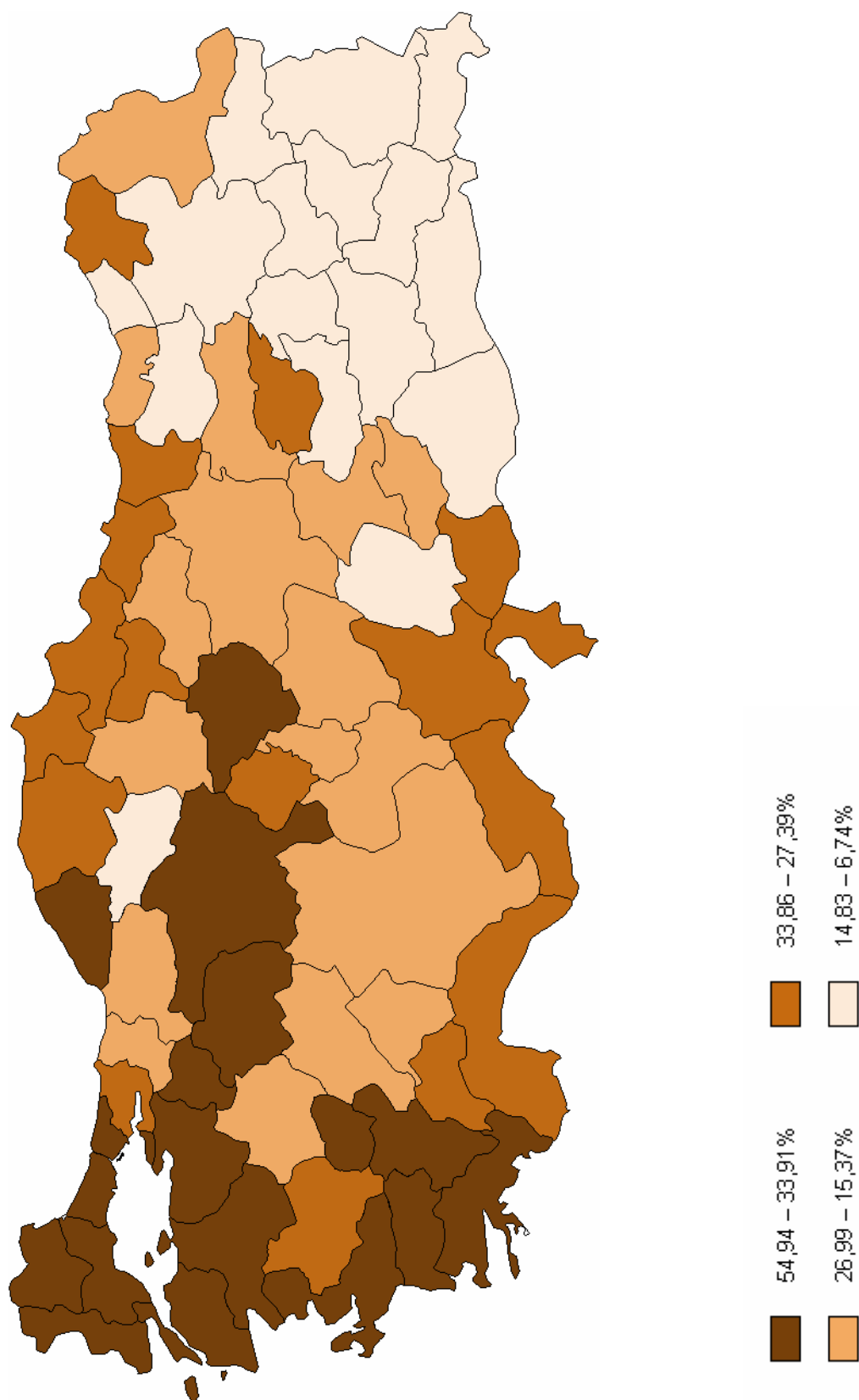
Příloha 1: Turecké regiony a jejich provincie v roce 1960

Příloha 2: Kvartilový kartogram CHP v roce 1965

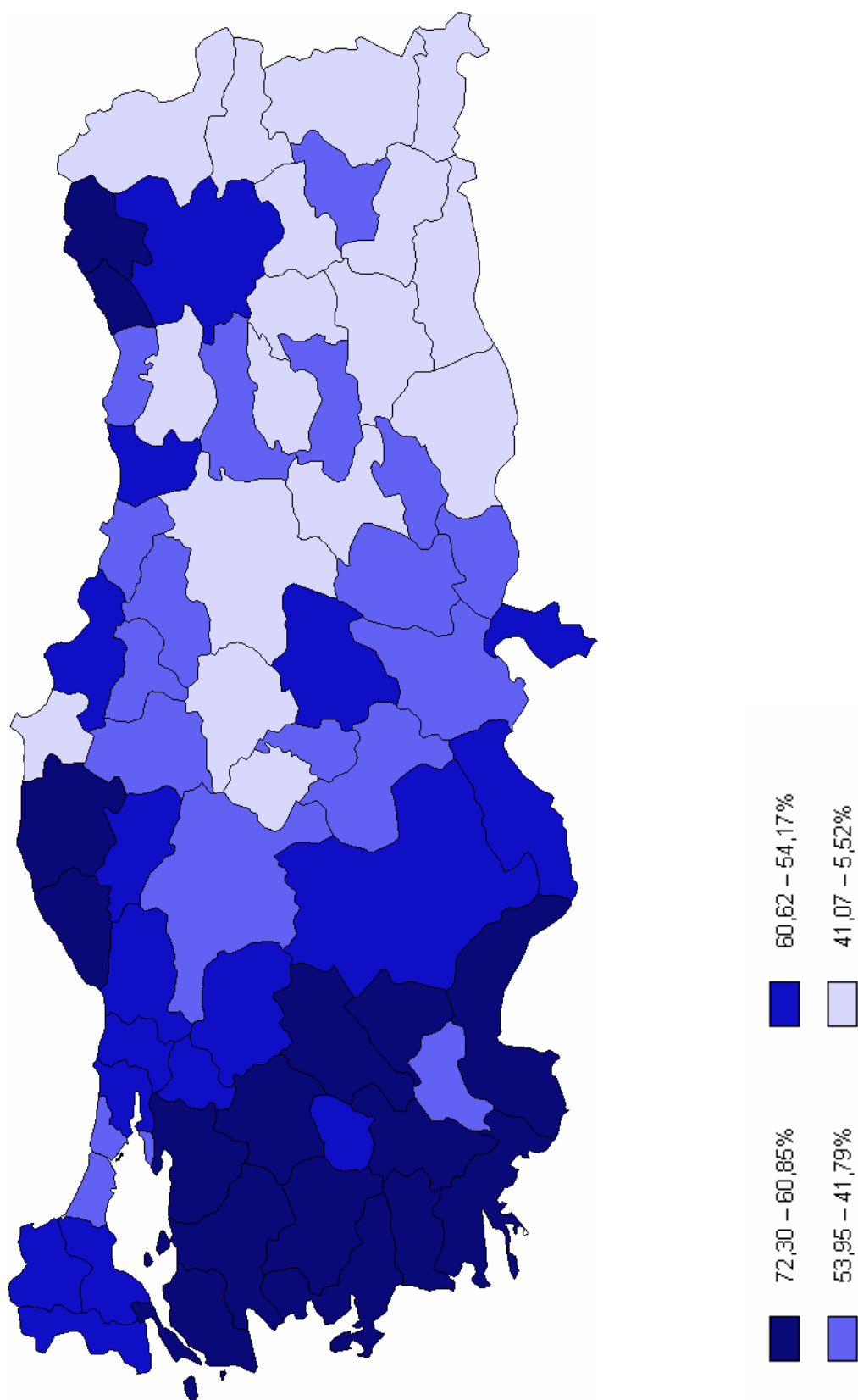

Příloha 3: Kvartilový kartogram CHP a DSP v roce 1999

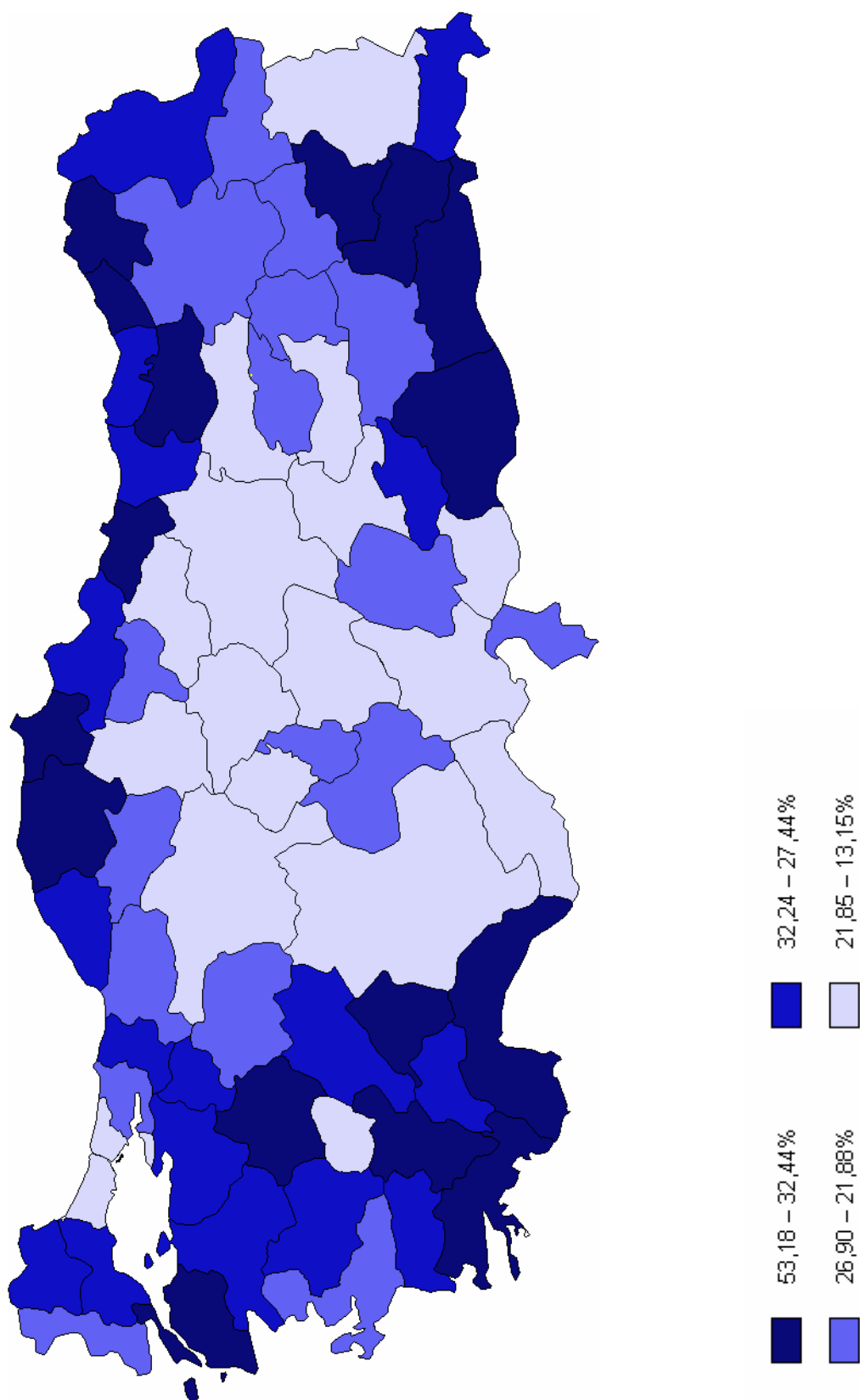

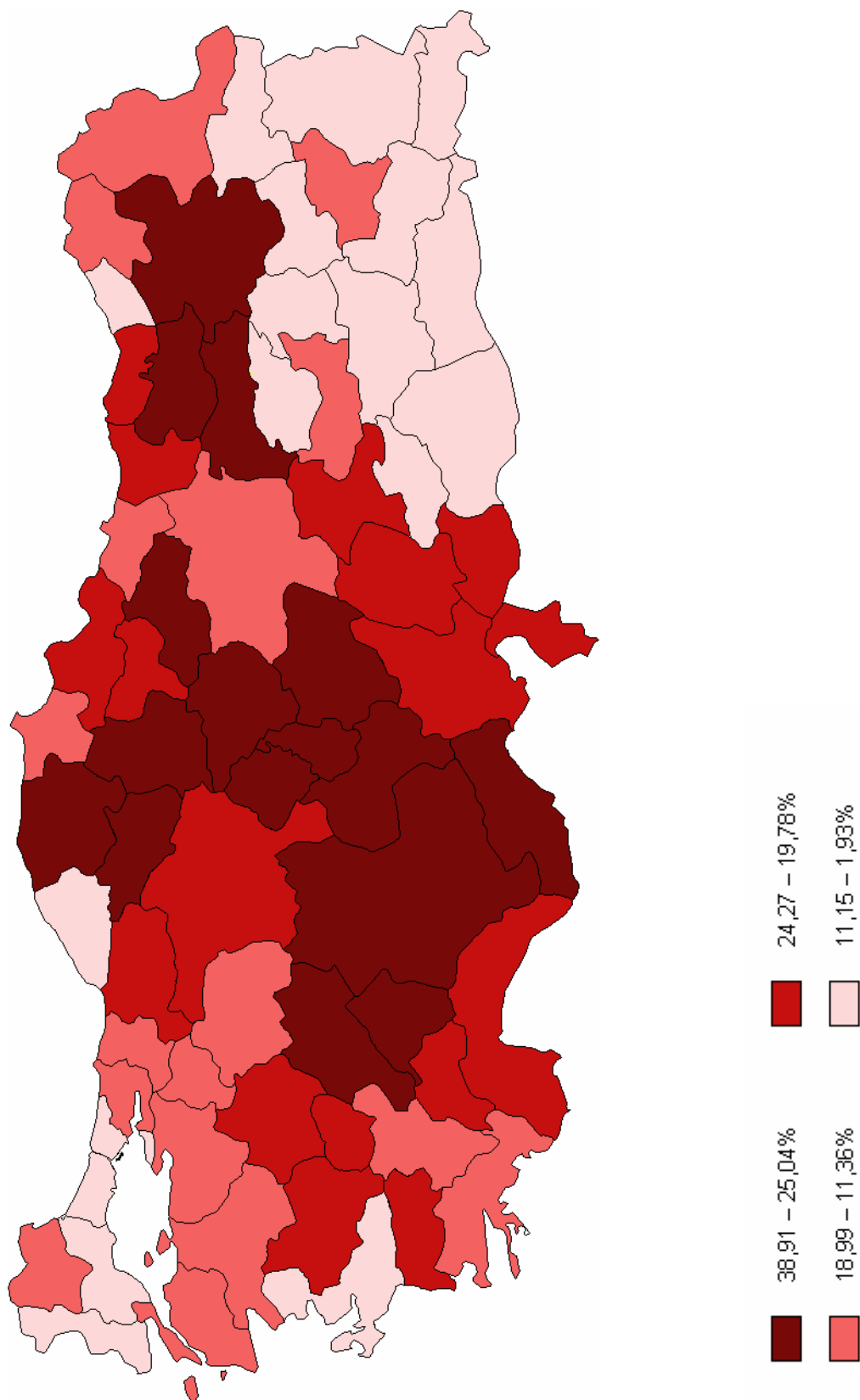
Příloha 4: Kvartilový kartogram AP v roce 1965

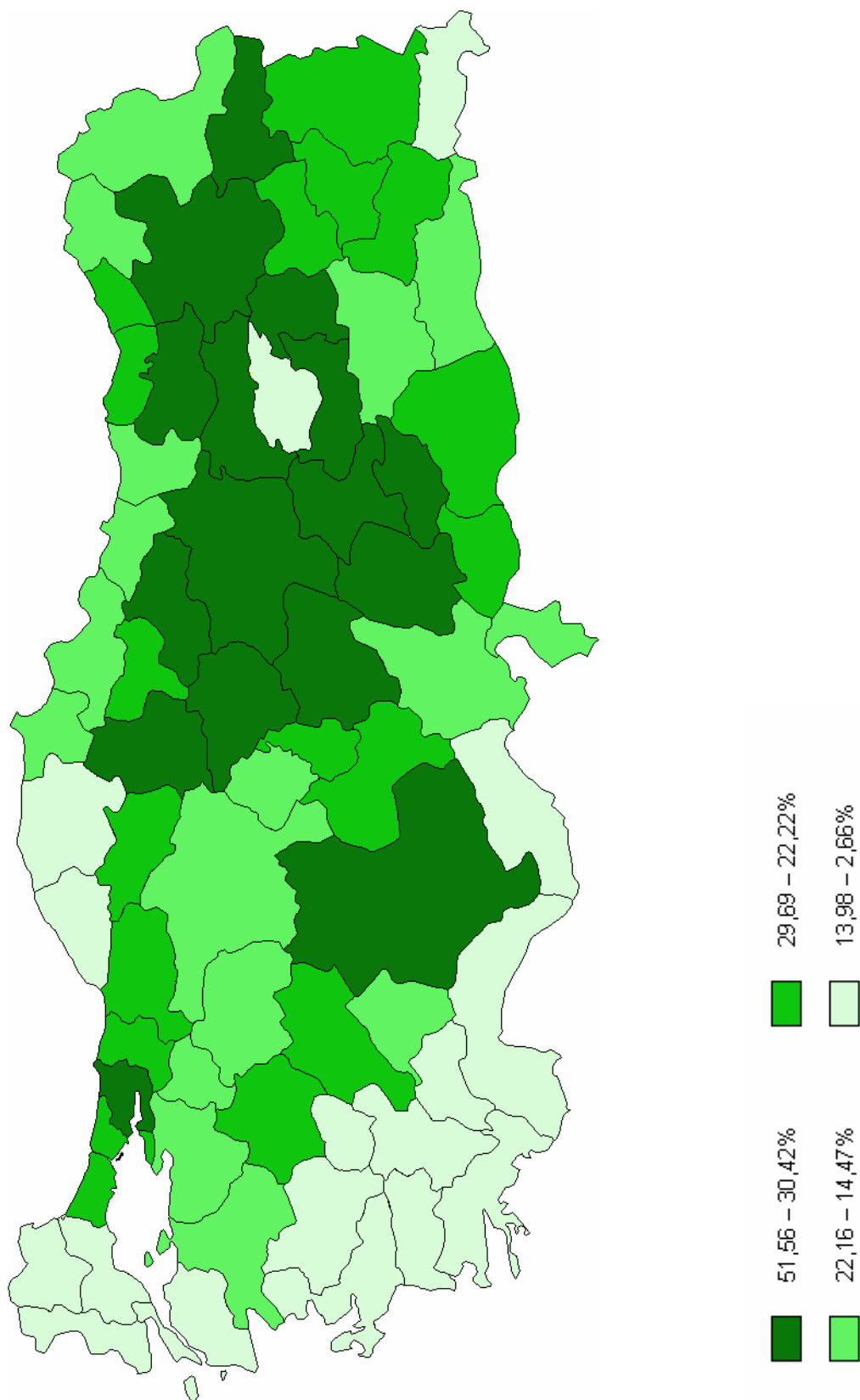
Příloha 5: Kvartilový kartogram ANAP a DYP v roce 1999

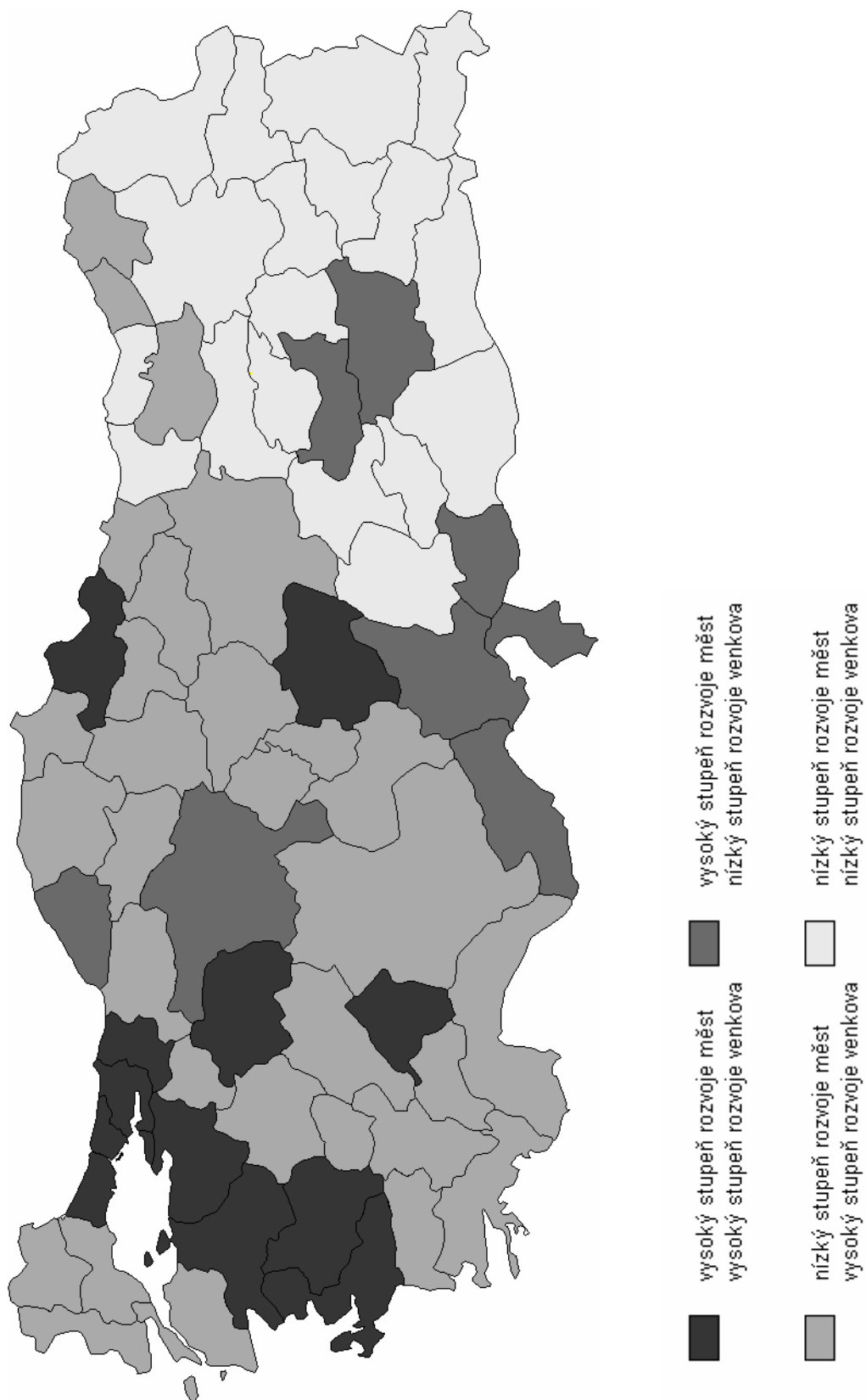
Příloha 6: Kvartilový kartogram MHP v roce 1999

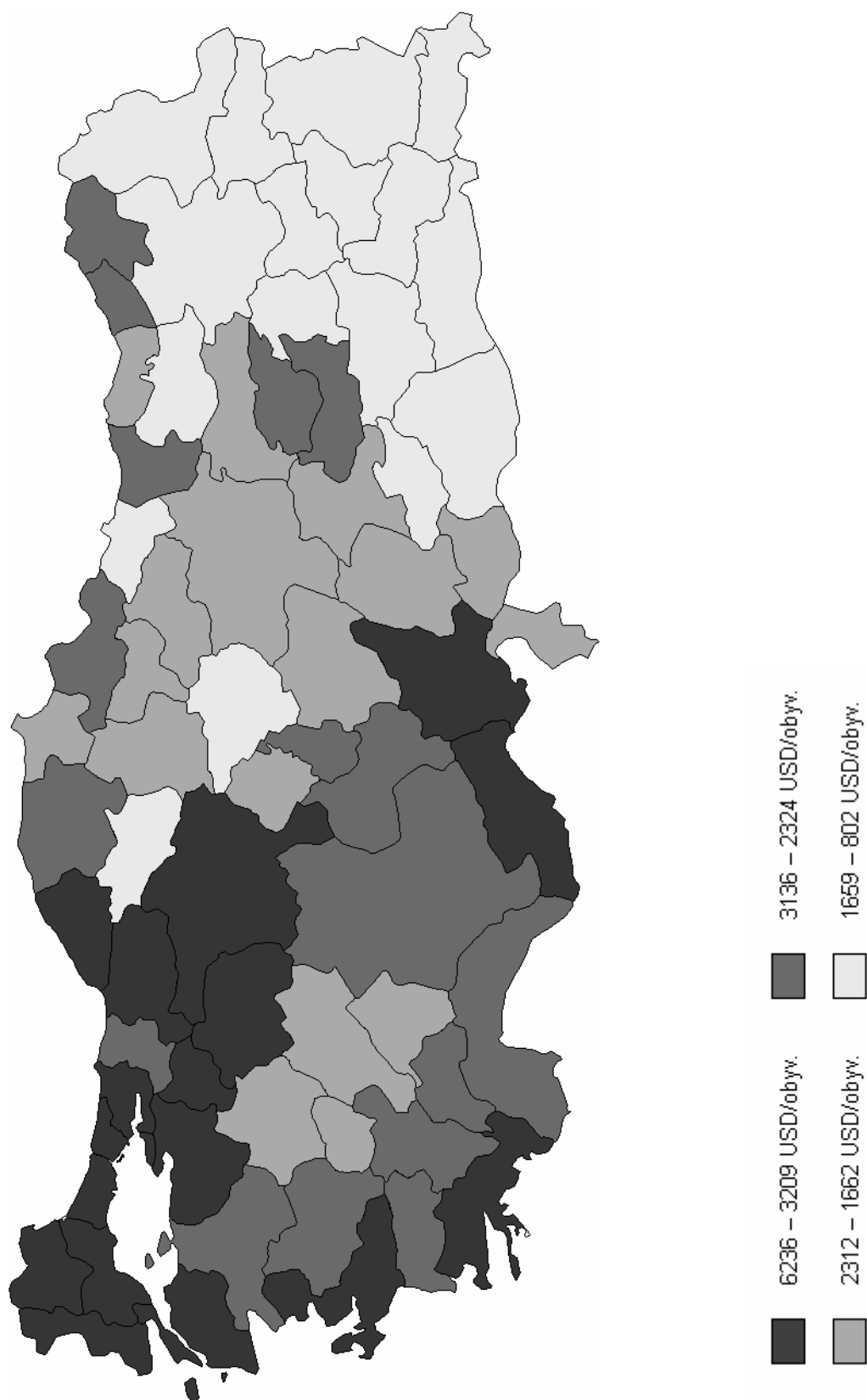
Příloha 7: Kvartilový kartogram RP v roce 1995

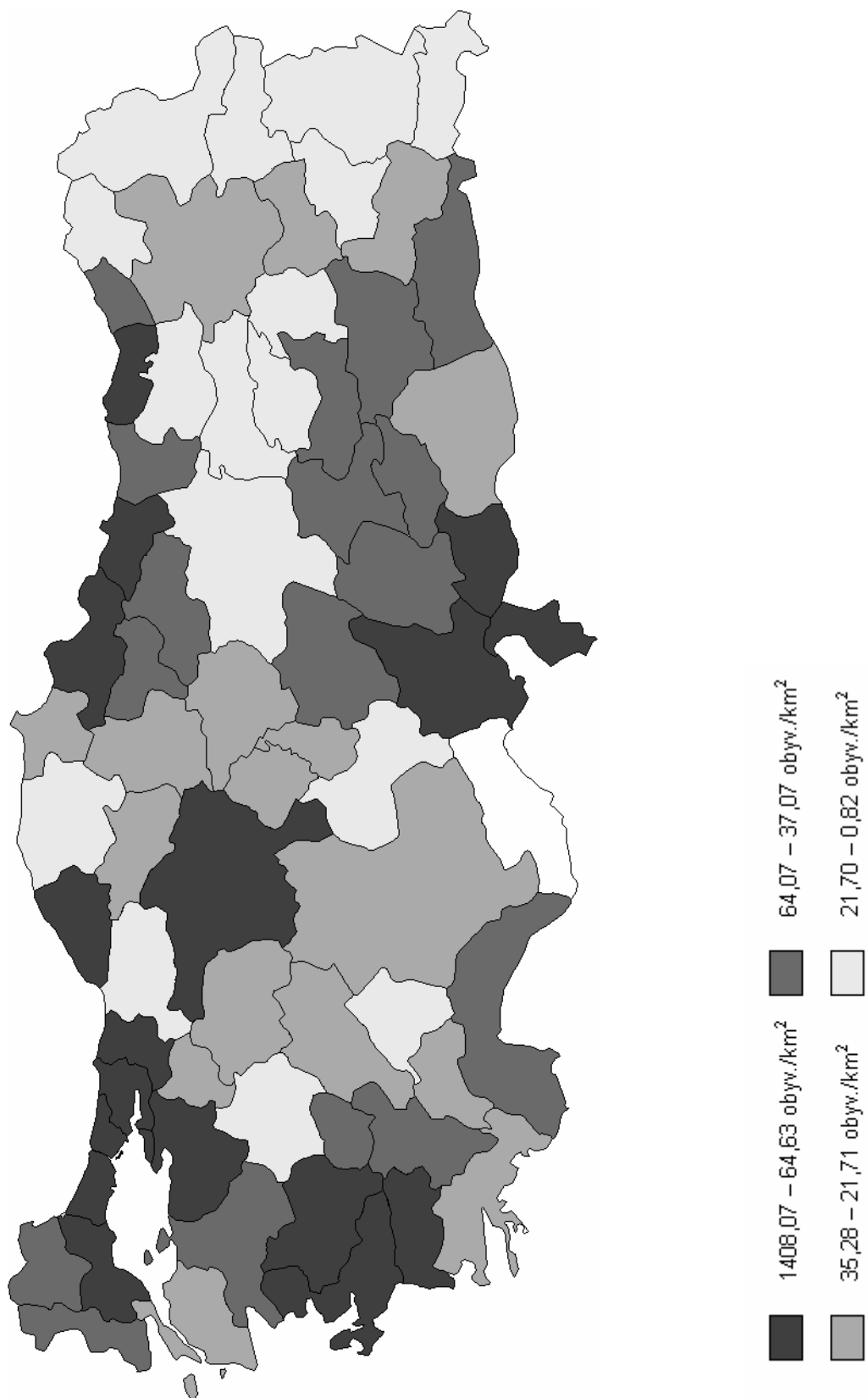
Příloha 8: Hospodářský rozvoj Turecka v 60. letech

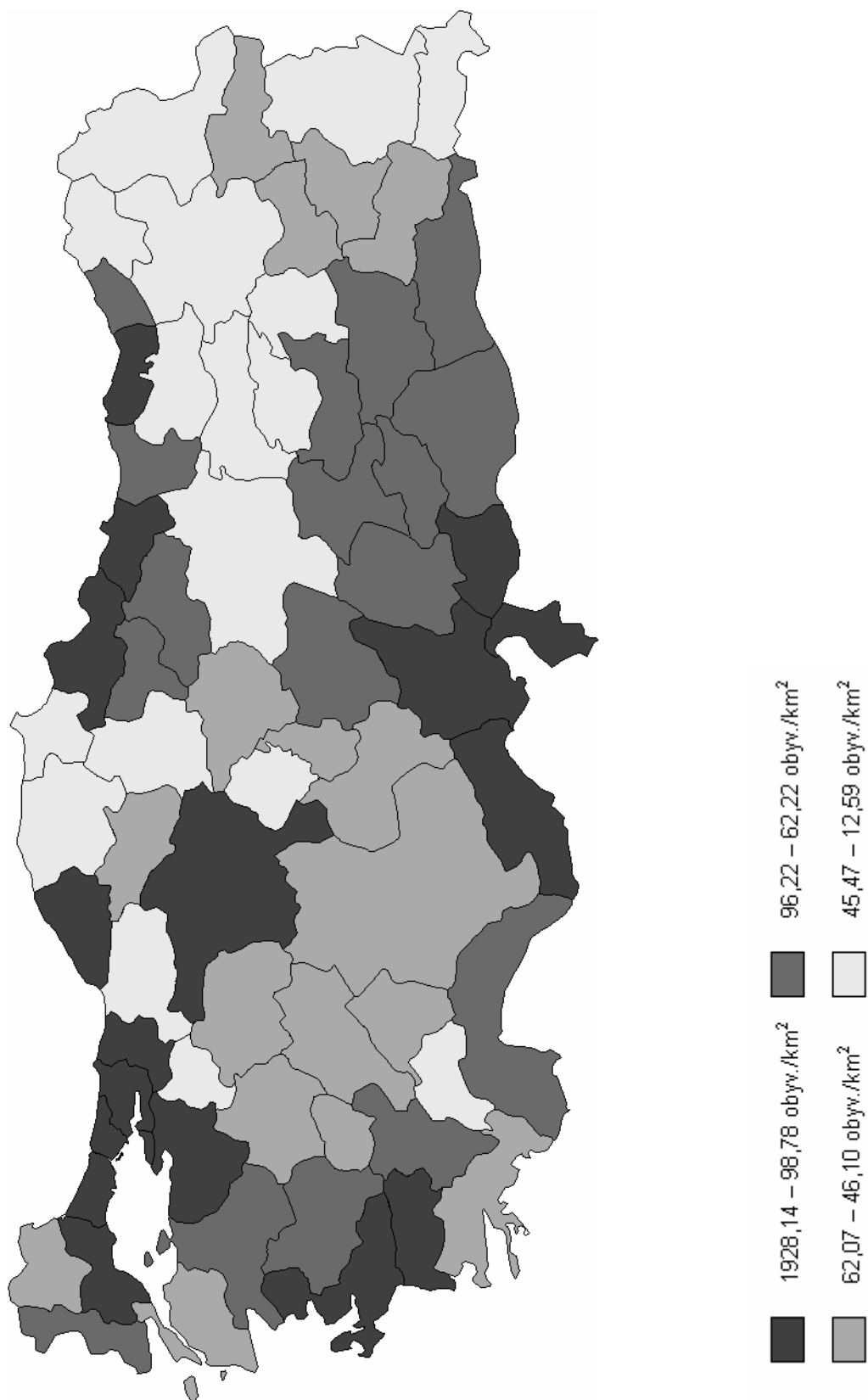
Příloha 9: Kvartilový kartogram HDP v roce 1999

Příloha 10: Kvartilový kartogram hustoty zalidnění v roce 1961

Příloha 11: Kvartilový kartogram hustoty zalidnění v roce 1999

Seznam zkratek

ANAP	Strana vlasti (<i>Anavatan Partisi</i>)
AP	Strana spravedlnosti (<i>Adalet Partisi</i>)
BBP	Strana velké jednoty (<i>Büyük Birlik Partisi</i>)
BP	Strana jednoty (<i>Birlik Partisi</i>)
CGP	Republikánská strana jistoty (<i>Cumhuriyetçi Güven Partisi</i>)
CHP	Republikánská lidová strana (<i>Cumhuriyet Halk Partisi</i>)
CKMP	Republikánská rolnická národní strana (<i>Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi</i>)
DEHAP	Demokratická lidová strana (<i>Demokratik Halk Partisi</i>)
DP	Demokratická strana (1946–1960) (<i>Demokrat Parti</i>)
DKP	Demokratická strana (1970–1980) (<i>Demokratik Parti</i>)
DSP	Demokratická levicová strana (<i>Demokratik Sol Parti</i>)
DYP	Strana pravé cesty (<i>Doğru Yol Partisi</i>)
FP	Strana ctnosti (<i>Fazilet Partisi</i>)
GP	Strana důvěry (<i>Güven Partisi</i>)
HADEP	Lidová strana demokracie (<i>Halkın Demokrasi Partisi</i>)

HEP	Lidová strana práce (<i>Halkın Emek Partisi</i>)
HP	Lidová strana (<i>Halkçı Parti</i>)
IDP	Reformní demokratická strana (<i>Islahatçı Demokrasi Partisi</i>)
MÇP	Národní strana práce (<i>Milliyetçi Çalışma Partisi</i>)
MDP	Strana národní demokracie (<i>Milliyetçi Demokrasi Partisi</i>)
MeP	Národní strana (<i>Millet Partisi</i>)
MHP	Strana národního hnutí (<i>Milliyetçi Hareket Partisi</i>)
MNP	Strana národního řádu (<i>Millî Nizam Partisi</i>)
MP	Konzervativní strana (<i>Muhafazakar Parti</i>)
MSP	Strana národní spásy (<i>Millî Selamet Partisi</i>)
RP	Strana blahobytu (<i>Refah Partisi</i>)
SHP	Sociálně demokratická lidová strana (<i>Sosyaldemokrat Halkçı Parti</i>)
SODEP	Sociálně demokratická strana (<i>Sosyal Demokrasi Partisi</i>)
TBP	Strana turecké jednoty (<i>Türkiye Birlik Partisi</i>)
TİP	Strana tureckých pracujících (<i>Türkiye İşçi Partisi</i>)
YTP	Strana nového Turecka (<i>Yeni Türkiye Partisi</i>)

Abstrakt

Práce studuje dopad vojenského převratu v Turecku v roce 1980 na volební chování. Za pomoci teorie kritických voleb jsou na základě dosavadní politologické literatury o tomto tématu stanoveny tři vzájemně si konkurující hypotézy, které jsou následně prověřeny pomocí T-faktorové analýzy volebních výsledků relevantních politických stran v letech 1961–1999. Výzkum potvrzuje platnost hypotézy voličského přeskupení. K zásadní změně volebního chování v Turecku došlo mezi lety 1969–1987. Vojenský převrat v roce 1980 neměl na tento proces žádný větší vliv. Voličské přeskupení lze interpretovat jako důsledek společenských změn způsobených hospodářskou modernizací Turecka.

The thesis examines the impact of the military coup in Turkey in 1980 on the electoral behaviour. The theory of critical elections is used to derive three competing hypotheses from previous political science literature on the subject which are then tested using the T-mode factor analysis of the relevant political parties' electoral results between 1961–1999. The research validates the electoral realignment hypothesis. A major change in the electoral behaviour in Turkey occurred between 1969–1987. The military coup in 1980 had no significant impact on this process. The electoral realignment can be interpreted as a result of the long-term economic modernization of Turkey.